

L'oferta turística

Núm. 33 ANY IX

AV!

HIVERN ' 95
REVISTA COMARCAL
DELS PORTS

Preu: 375 pts.

PASTISSERIA

CASA GORRETA

JOAQUÍN ANDRÉS

DES DEL 1900
L'AUTÈNTIC FLAÓ MORELLÀ

Marquesa F. Sol, 2

MORELLA - Tel. 16 01 74

TALLERS HONORIO

Agència

RENAULT

Hostal Nou, s/n. Tel. 16 01 91 **MORELLA**

Telèfons:
16 00 08 i 16 01 25
(2 línies)

Portal de Sant Mateu, 2
MORELLA (Castelló)

AV!

REVISTA COMARCAL
DELS PORTS

ANY IX - Núm. 33

HIVERN 1995

Equip fundador: Carme Segura (Cinetorres), Narcisa Rambla (El Forcall), Ramon Bel i Bartomeu Messeguer (Herbers), Ernest Querol i Jesús Sangüesa (Morella), Manuel Clemente i Quico Blasco (Sorita), Joan Manuel Falcó i Josep Me Zapater (Vilafranca).

Consell de Redacció: Montxo Monfort, Julià Pastor, Ernest Querol, Narcisa Rambla, Carles Ripollés, Jesús Sangüesa, Josep Me Zapater.

Picatge: Julià Pastor.

Dibuixant: Montxo Monfort.

Portada: Montxo Monfort.

Col.laboradors: Tots els que vulguen escriure.

Correcció lingüística: Julià Pastor i Ernest Querol.

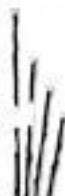
Administració i Gestió: Carles Ripollés i Jesús Sangüesa.

Distribució: Jesús Sangüesa.

Edite:

Associació Cultural
i CNL
dels Ports

NIF: G-12.080.636

Correspondència i
col.laboracions
a l'Apartat de Correus 18
de Morella C.P. 12300

Imprimeix:

— Jordi —
DASSOY
Sant Carles de la Riera

Amb la col.laboració de la
Direcció General de Política
Lingüística de la Generalitat
Valenciana

Preu subscripció: 1.400 ptes.

Preu exemplar: 375 ptes.

D.L.: B-20.594-87

S U M A R I

S

MONOGRÀFIC:

LA PROMOCIÓ TURÍSTICA

- El turisme a la nostra comarca 7
- Qui fa la promoció 7
- Què venem? 9
- Fem turisme o turisme-fem 10
- Turisme Escolar / Colònies 11
- Excursions d'un dia o dos 11
- Quina marca o comarca venem 11
- Algunes idees 12
- El turisme rural pot funcionar a la Comarca dels Ports 13

NOTÍCIES COMARCA

- Sant Antoni 15
- La Mata 15
- Vilafranca 15
- Vallibona 17
- Morella 18

ACTIVITATS DE L'ASSOCIACIÓ

- Presentació del llibre "La comarca dels Ports" 21

OPINIÓ 23

LA BÚSTIA 25

CREACIÓ 28

ORELLA ESCRIVANA 29

EL CAMP 30

PUBLICACIONS 31

TRADICIONS POPULARS 32

ESPORTS 34

UM

EDITORIAL:

CALDRIE DESPERTAR-SE EN UN MÓN DE GENT INTEL·LIGENT

..... 5

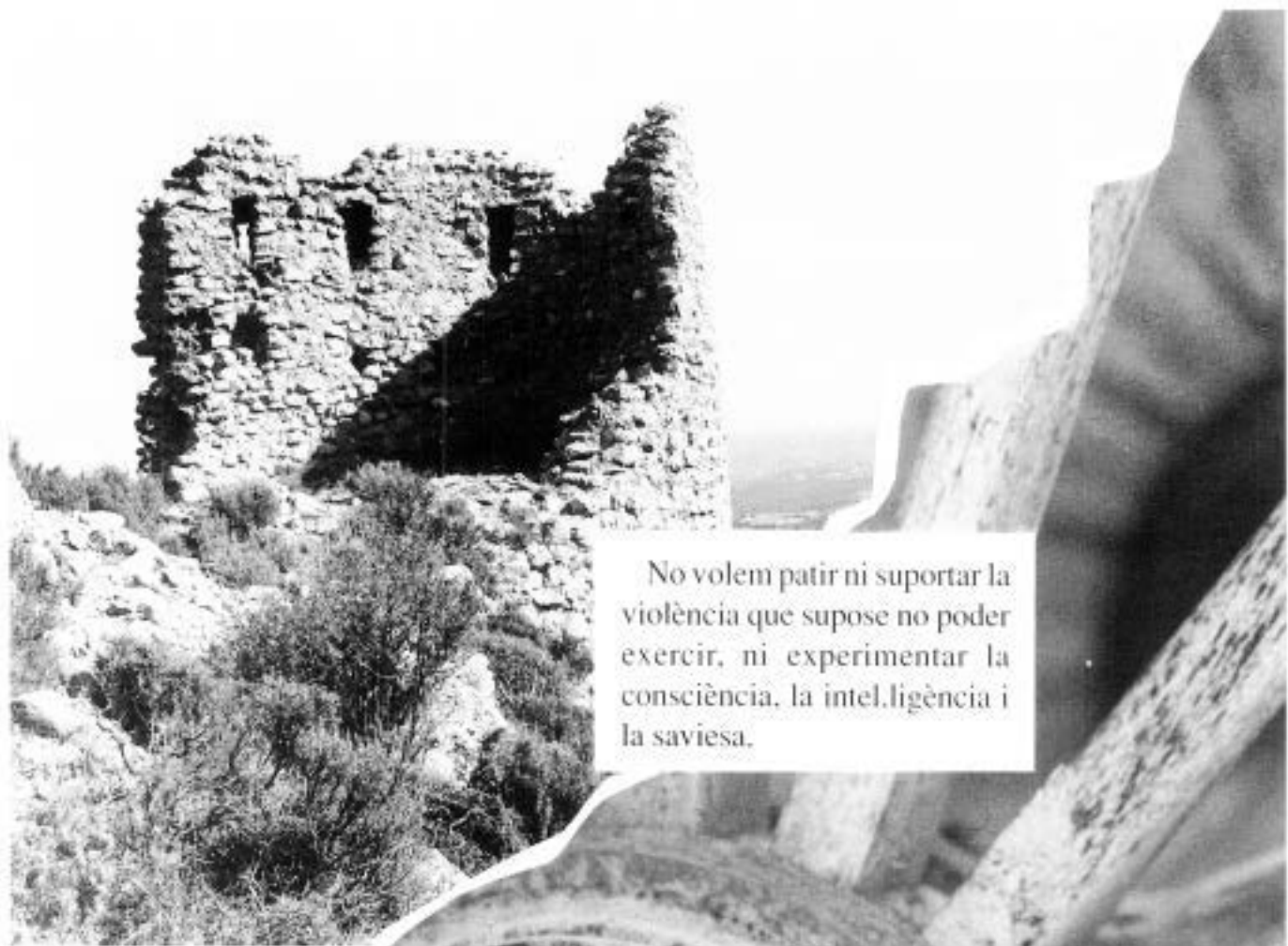
A

R

I

No volem patir ni suportar la violència que supose no poder exercir, ni experimentar la consciència, la intel·ligència i la saviesa.

EDITORIAL

Caldrie despertar-se en un món de gent intel·ligent

En la nostra cultura occidental, que amb el pas del temps ha anat aclarint les idees i els conceptes, queden encara camps on la claredat i la distinció estan bastant per fer, cosa que passe, per exemple, en el cas de la ment humana. Vull referir-me a la distinció que caldrie fer entre *ser pito* i *ser intel·ligent* o, potser, entre la intel·ligència i la raó o entre ser espavilat i pensar. Cada parell de paraules indique realitats en part contraposades. La primera de les accepcions fa referència a la supervivència, a reeixir, a ser el primer, a la utilitat, a competir, a l'individualisme, a la barroeria, a l'èxit, al treball interessat. La segona, fa referència més a la solidaritat, al projecte comú, als punts de confluència, a la finor d'esperit, a l'esforç creador, al cultiu de la convivència. La ment humana dedicada al seu profit pot arribar molt lluny, però arribe sempre acompanyada de la misèria dels altres. En canvi la profunditat del pensament va cercant companys de viatge que, en l'exercici de la humilitat i la constància, van trobant el gust del progrés i la maduresa per arribar també molt lluny, però en un sentit totalment contrari.

D'altra banda, és també molt cert que la funció personal -viure, créixer i madurar- es produeix en la relació quotidiana i continua entre les persones i entre cada persona i el grup. És per aquesta raó que tot allò que torpedine, obstaculitzi o elimine les relacions acabe torpedinant, obstaculitzant o eliminant les persones.

Les relacions personals es dificulten i es bloquegen quan es dimiteix de l'esforç, quan, per consignes o militàncies, ens es imposada la negació de la realitat, quan la tossuderia programàtica o metodològica és capaç d'emascarar les evidències que proporcionen les coses i els fets, quan l'enveja i la malcorança ens estanquen en llocs llescosos per a la convivència, quan s'amague amb capa de relativisme la incapacitat per l'esforç i l'intent d'avançar, quan no es distingeix entre el que es fa i qui ho fa, quan ens dediquem més a etiquetar fets i persones que a saber i conèixer actituds i motius, quan és més important la propaganda i la fatxada que el fet mateix, quan manifestem conformitat en les coses tal com van i no ens neguitem gens per com haurien d'anar, quan es confon el que es vol amb el que cal, quan no es distingeix entre fer les coses que fan falta i justificar la necessitat del que es vol o es pretén fer, quan es confon el respecte a les opinions amb la veritat o bondat del que expressen.

Cal també tenir present que si no s'actue tal com es pense, s'acabe pensant tal com s'actue i això és molt perillós perquè, sovint, s'acomode el raonament a la conveniència i a l'interès. D'altra banda en qualsevol conflicte o dificultat no disposem més que de dues eixides: o es trobe un poc de llum o es passe a un grau superior d'ofuscació i de tenebra.

Ens cal sempre, però actualment amb urgència, un salt important a la millora de la qualitat de les coses i, sobretot, de les persones, al pensament profund, humil i generós, a la raó comuna, perquè la profunditat de la reflexió, contràriament al que de vegades es creu, no porte tant a la dissensió com a la unitat i a la confluència dels criteris. Per dir-ho d'una altra forma: totsensem igual, contràriament al que sovint es diu; el que varie és la direcció del pensament. O, si voleu: No pensem de forma diferent, pensem en coses distintes.

Per a viure plenament el nostre projecte humà és menester poder-se alçar cada matí amb la possibilitat de descobriments nous, de trobar motius a l'esperança, d'engegar projectes comuns, d'assaborir la satisfacció de fer les coses ben fetes i el gust per l'eficàcia a llarg termini. I per a construir això fem falta tots. Per fer-ho quedar en aigua de berraines només cal anar fent burro fals i la languidesa del grup n'és la conseqüència, que esdevé amb poc temps una espiral d'avorriment que no té ni fi ni compte.

És precís, doncs, poder-se trobar en un món on siguem, no solament possibles, sinó convenients i necessàries la opinió, la conversa, el diàleg, la discussió i els arguments, per comptes d'haver d'acceptar una realitat monolítica, depauperant, empobridora, segrestada i manipulable que fa inútil l'esforç constant, decidit i tossut de l'espècie humana d'anar conquerint la consciència i l'exercici de la raó.

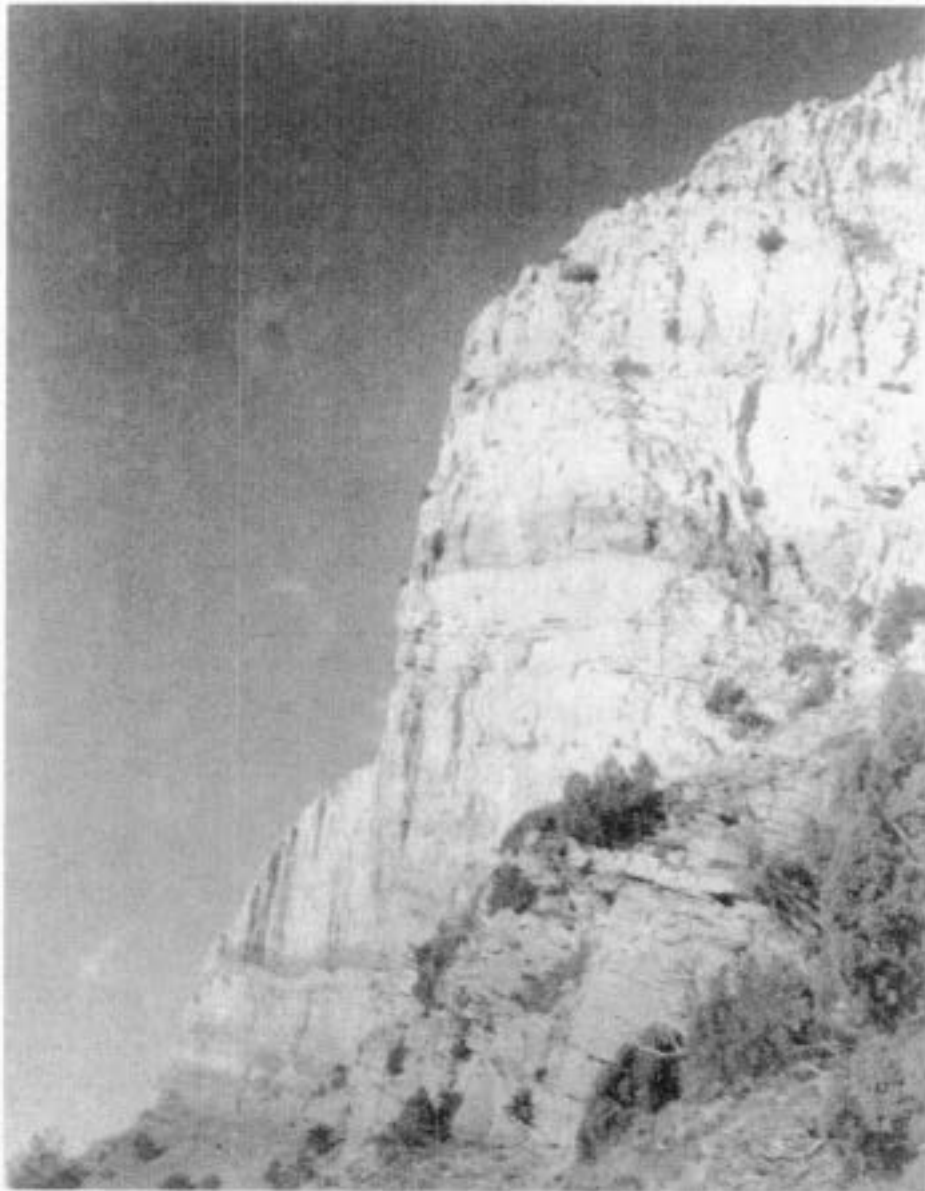
No volem patir ni suportar la violència que supose no poder exercir, ni experimentar la consciència, la intel·ligència i la saviesa.

Senders de Gran Recorregut
SECTOR II

**S. JOAN DE PENYAGOLOSA - ANDILLA
ANDILLA - S. JOAN DE PENYAGOLOSA**

PROVINCIA DE CASTELLÓ

**G.R.
7**

COORDINADORA NACIONAL DE SENDEROS DE GRAN RECORRIDO

DIPUTACIÓ
D
CASTELLÓ

La promoció turística

per Carles Ripollés

La nostra comarca està abocada, ens agrada o no -i ja hem dit en un editorial que els monocultius no els volem ni veure-, a la dependència del turisme, a traure rendiments al gran valor afegit cultural i ecològic que ens han deixat els nostres avantpassats. És per això que iniciem ara una nova sèrie de monogràfics dedicada al turisme, que s'anirà intercalant amb les altres sèries (pobles, ecologia, festes, etc...)

Els temes que volem tractar en altres números són: la història del turisme a la nostra comarca, anàlisi del sector hotel·ler, qualitat dels nostres productes i dels nostres visitants, etc... Us invitem a encarregar-vos d'algun d'aquests monogràfics. En la primera aproximació volem fer un repàs a la promoció turística de la nostra comarca.

El turisme a la nostra comarca

La gent ha necessitat viatjar des de la més remota antiguitat, en un principi per a comerciar i guerejar. Després va començar a investigar-se el món amb finalitats científiques, supeditades naturalment a la política, com per exemple Marco Polo, Humbolt o Darwin.

El turisme, el viatjar per plaer, s'inicià amb el romanticisme, al segle passat. Eixe moviment, que exaltava l'època medieval, es delia per les runes i, junt a la millora de les comunicacions, va fer decidir algunes persones d'alt nivell adquisitiu a voltar el món, malgrat això, cap dels grans viatgers coneguts va atrevir-se a pujar a les nostres muntanyes, possiblement per la seua situació bèl·lica (de la mateixa manera que ara ningú va de turista a Bòsnia o Txetxènia), i es limitaren a passar ràpidament entre Tarragona i València. En eixos anys, alguns empresaris anglesos començaren a organitzar viatges i eixiren les primeres guies turístiques (Baedeker, 1839).

El turisme cultural s'inicià quan les coses perden el seu valor útil i cal promocionar runes i monuments. L'exemple és Morella, on Sant Francesc va acollir un convent i una caserna fins 1911 i després durant la guerra del 36. És el concepte de *un pueblo histórico convertido en turístico*¹. Actualment, per un preu raonablement baix, podem desplaçar-nos i conèixer món. Viatjar és terapèutic², l'artista hi cerque creativitat, el treballador, descansa; i tots aprenen coses. **coneixen món.**

En aquest monogràfic pretenem cridar l'atenció sobre quatre coses:

1a.- Que no tenim clar quin model de turisme volem.

2a.- Que no tenim clar qui ha de promocionar la comarca.

3a.- Que no tenim clar si és que cal promocionar-la.

4a.- Que no tenim clar quina comarca o **marca de qualitat** cal promocionar.

I, és clar, tantes incerteses no poden ser bones. Altres ciutats intenten resoldre eixa indefinició amb l'elaboració d'un Pla estratègic de Turisme de la Ciutat per part de l'Ajuntament, el Patronat de Turisme i la Cambra de Comerç, degudament coordinats per a potenciar al màxim alguns objectius que són fàcilment traslladables arreu: incrementar la despesa per persona, augmentar la fidelitat de l'usuari, etc... El pla de Barcelona inclou l'estudi de la situació actual i l'avaluació dels resultats del pla³. El turisme⁴ és, abans de res, una activitat econòmica i açò oblige a anar molt amb compte, perquè en depèn el menjar de moltes persones, especialment en una comarca d'economia desestructurada.

Qui fa la promoció

Hi ha molta gent que promocióne la nostra comarca. Això provoqua una descoordinació considerable. Podem intentar veure-ho en tres grans blocs: les administracions, les empreses i els particulars.

La Promoció Pública

El catastròfic sistema de finançament dels nostres municipis està condicionat, d'una banda, per la necessitat durant la Transició de dotar les noves administracions autonòmiques, oblidant-se de descentralitzar també els ingressos cap a l'administració local. Per l'altra, està basat en la població empadronada, fins recents lleis autonòmiques i tots els municipis turístics, i els de la comarca ho són en graus diversos, han de donar serveis a molta més gent de la que tenen al padró.

Això oblige els ajuntaments menuts que no tenen diners (el dé Morella últimament ha modernitzat els fulletons) a

MONOGRÀFIC

promocionar-se conjuntament a través d'administracions locals de 2n. nivell que tenen la funció, precisament, d'auxiliar els municipis en coses que els sobrepassen. Des de la creació de l'estat liberal, este paper l'ha fet la Diputació Provincial, si bé ara altres autonomies tenen, a més, administracions comarcals. En els llocs on s'han creat aquestes administracions per llei, els municipis s'han agrupat creant mancomunitats de serveis, que igual serveixen per a abocadors de fem com per a promocionar el turisme, és a dir, tot allò que cal fer a nivell supramunicipal.

Tots els municipis de la comarca (excepte Castell de Cabres) pertanyem a la *Mancomunitat Turística del Maestratzo*, que està formada per 44 municipis de les províncies de Castelló i Terol, intentant coincidir amb aquella altra monstruosa concepció militar de la *Comandancia Militar del Maestratzo*. La mancomunitat va ser fundada el 1974, amb el recent traspassat Angel Alloza al capdavant de la idea. Esta mancomunitat té ara problemes de legalitat per inadequació a una recent llei valenciana que impedeix fer mancomunitats interprovincials. Els ajuntaments paguen l'1 % dels seus migrats ingressos.

La MTM té dos gran mèrits. El primer, cridar l'atenció de la gent d'ací sobre els grans potencials turístics de la nostra terra. El segon, la participació i organització de fires turístiques com FITUR (Madrid), RODATUR (Barcelona), EXPOVACACIONES (Bilbo), Fira Internacional de València o exposicions gastronòmiques del *Maestratzo* a ALCAMPO de Castelló o de Saragossa. També van encetar l'edició de llibres i fullets.

VIVE EL MAESTRAZGO VIVVELO EN ALCAMPO

Conocer nuestras comarcas del interior

PRIMERA FERIA DEL MAESTRAZGO
 El primer fin de semana de verano de la zona del Maestratzo, en el marco de las fiestas de verano de la zona del Maestratzo.
 Mancomunitat Turística del Maestratzo ALCAMPO

Tots els municipis de l'antic partit judicial de Morella s'han agrupat, per altra banda, en la **Mancomunitat dels Ports** que, curiosament, fa de tot menys promoció turística, deixant-la en mans de l'altra entitat.

Paradoxalment, l'existència d'una mancomunitat del *Maestratzo*, a la part baixa del Baix Maestrat no li deu servir, donat que han creat la **Mancomunitat Turística Plana Alta-Baix Maestrat**.

Juntament amb l'administració local, l'administració autonòmica també promocione les nostres terres: les presentacions del 50 Sexenni a València i Barcelona i el pagament de pàgines i suplementos de revistes. També la Generalitat, a través de ITTVA, fa uns fulletons de les seues sèries corresponents i porten la comarca, per exemple, a FITUR, EXPO92, *Comunidad Valenciana en el Corte Inglés*, *Expocultura* i SITC (Barcelona). La Generalitat, a més dels espais de publicitat als mitjans de comunicació, inclou un apartat en diverses sèries telemàtiques. També l'estat central promocione una mica el turisme.

Notas prácticas

Red de comunicaciones

Oficina de Información Turística de la Comandancia Militar

La Promoció Empresarial

Un altre grup d'entitats que promocionen la comarca són les agrupacions de comerciants (i administració en alguns cas) sota formes com el caduc *Centro de Iniciativas Turísticas*, Patronat de Turisme o ASETMICO (Asociació d'empresaris turístics de Morella i Comarca), que han fet la promoció a nivell local durant dècades, fent iniciatives com concursos de fotografia i editant fulletons com el de la foto, un dels primers en parlar dels Ports, però subordinant-se a la *Costa del Azahar* en una segona edició, segurament per qüestió de subvenció, o altres. També grups de comerciants fan fulletons centrats en els productes que serveixen.

D'altra banda, els diferents establiments hotelers, com a tot arreu, fan els seus propis fulletons amb el plànol de la ciutat i altres informacions complementàries. El que reproduïm és bastant bo, perquè inclou un plànol de la comarca, però no cal dir que depenen molt de la sensibilitat cultural del professional hostaler. També n'hi ha que s'annuncien en cartelleres regionals o guies de restaurants provincials diaris.

CRONOLOGIA DE LA COMARCA DE MORELLA

PRINCIPALES DATOS

Superficie	1.300 km ²
Población	100.000
Capital	Morella
Provincia	Castellón
País	España

El 1992, Morella. No. 1000. 1992

En el camp de les enganxines hi ha de tot; algunes horroroses, com en el camp de les postals que últimament inclouen el topònim comarcal. Les bosses dels comerços solen posar ben gran el poble d'on són. La silueta de Morella és general, substituïda enguany pel logo quinquagèsimo-sexennal.

Els diaris provincials col·laboren publicant articles sobre rutes turístiques durant la temporada d'estiu, sovint refregint-ho tot, o bé excel·lents articles com els de J.F. Mira a EL TEMPS o usant imatges de la comarca per a les seues promocions, com el diccionari històric de LEVANTE.

Cal no oblidar el paper d'algunes associacions, tant de dins, com la nostra que, participant en els fóruns culturals donen a conèixer la nostra terra, com de fora: l'Almodí, Amics dels Castells, Acció Cultural del País valencià i un llarg etcètera, així com les tres colònies d'absents.

La Promoció Personal

Però després de tot eixe desplegament resulte que la major promoció de la comarca la fem les persones normals i corrents. És una impressió que compartim molta gent, però ara s'ha vist confirmada per una enquesta de l'MDP de Traiguera, que resumim a continuació:

El 99,7 % dels visitants dels Ports i el maestrat vénen de Catalunya i el País Valencià. Solen ser grups familiars, en automòbil. El 71 % ve pels vineles que té amb la comarca i la resta per recomanació de veïns o familiars. L'estança mitjana és de 27 dies, la despesa per persona i dia de 2.294 pts (47 % en alimentació), la majoria use un hostalatge domèstic i el 87 % tornarà i un 90 % ho recomanarà als seus amics. Valoren l'activitat dels indígenes, la gastronomia, el paisatge, l'ambient rural i l'escassa massificació, en aquest orde. Troben en falta museus i exposicions, informació i oferta d'activitats.

Encara que alguns percentatges pareixen exagerats, l'enquesta ens confirma que la major propaganda la fem la gent que recomanem la comarca o bé la que ha estat ben tractada ("Coses ben

fetes amb un somriure") i que és precisament la boca-orella la manera més eficient de promoció.

No s'ha d'oblidar la gent que lloa pels mitjans de comunicació les virtuts de la comarca com Joan Monleón, José Agustín Goytisolo, Ignasi Riera, o polítics com V. Albero o la gent que escriu articles (sense ànim de lucre) a algunes revistes o diaris, com Viatjar o el Temps, o la pressió a que Julio Carbo té sotmès el Dominical dels diaris del grup Z, o llibres com el d'Espinàs per l'Alt Maestrat, fragmentat durant l'agost de 1991 a l'AVUI o els programes de TV amb capítols dedicats als Ports.

Què venem?

Una de les gran preguntes que este monogràfic vol plantejar és quin turisme volem que ens vingue.

Turisme Cultural

És un tipus de turisme que vol gaudir de la contemplació del nostre patrimoni, aconseguit a base de l'esforç diari dels nostres avantpassats. És l'origen del turisme a la comarca, donat que no podem oferir ni bon clima ni neu regular.

La comarca té molt fàcil que vinguen de fora a recrear escenaris històrics, però és imprescindible conservar i potenciar (amb la il·luminació monumental) el patrimoni immoble i evitar que els americans se l'emporten o que caiguen els castells de la comarca. El patrimoni cultural i etnogràfic va ser la segona raó de vinguda de turistes per assistir a les Santantonades, els sexennis, etc.

Tampoc cal oblidar un cert turisme religiós per els devocions marianes de la comarca. També els esdeveniments musicals com el Festival i el Curs internacional de Música porten un selecte públic i la producció artesana de la comarca, si es manté a uns preus raonables, també és un bon estímul.

Turisme Rural

La moda actual a Europa (i pareix que ja som europeus) és el turisme rural, agroturisme, turisme ecològic, aventurisme i noms per l'estil. Ull amb les modes, que s'acaben un dia o altre...!

Ja que la neu no pot ser motiu d'exploració, l'MTM ja fa algun temps que va començar amb la cosa natural i, actualment, els fulletons de la Tinença i els Ports de Mediterrània Interior són molt bons.

El govern valencià té un programa de creació, amb l'ajut europeu (programa Leader), de moltes infraestructures, com petits hotels o càmpings (de mida humana que és el que no haurie de deixar-se mai de tenir en compte) que s'haurien de regir per empreses familiars que és l'única manera que siguen rendibles hotels amb poques habitacions, aprofitant el sobre treball familiar. El sector creix un 10 % anualment.

Si el turisme que ha de venir té sensibilitat ecològica, cal que la comarca complisque uns mínims de tractament de residus, que paral·lelament s'està ericetant. En altres demarcacions, com a Girona, ja s'han associat i editen catàlegs de les vivendes rurals disponibles, que estan degudament registrades. Si mirem l'enquesta de l'MPD veiem que es valoren molt la manca de massificació. A Suïssa, peonera d'este tipus de turisme, és corrent la restricció del trànsit, com a Morella, i es van preocupar de promocionar els productes de la terra, cosa que ací també es procure.

Si per tenir turisme cultural cal tenir cuidats els monuments, per tenir turisme ecològic cal tenir la natura en un estat acceptable o bo i això exigeix que els boscos no es socarren per descoordinació de les administracions i procurar que estiguen nets. Pel Pirineu, associacions forestals estan reintroduint les raberes de cabres només per a netejar boscos.

Això pot afavorir la creació de petites empreses especialitzades en petits pobles

com Herbers i o els Muntells (Montsià). Tot el sector agroturístic s'ha despertat una mica tard al País valencià, tan abocat al turisme de sol i platja, quan en altres setze autonomies ja tenien registrats establiments d'aquest tipus.

Actualment hi ha un projecte de recuperar el traçat del tren de la Vall de Safrà (Valdezafán) per a carril bici, amb prolongacions per la nostra comarca voltant les muntanyes del Caro. Ja fa anys que està traçat i cuidat el sender GR-7, que permet anar a peu de França a València, passant per la nostra comarca, d'on ix una ruta menor per la costa del Nogueral. També hi ha el GR-8 que volteja la comarca per la part d'Aragó com si no vulguere xafar la nostra terra. També cal vigilar les circulacions de 4x4, amb rutes marcades i controlades pels agents forestals i policials corresponents, per procurar que no isquen dels camins i que no els facen malbé, que serie matar la gallina dels ous d'or. Cal controlar també les accions urbanístiques.

Una prova que aquesta no és l'opció majoritària és que al sistema informàtic VEREDA, per a il·lustrar diverses seccions hi ha escenes típiques de platja. Obrint per la Generalitat Valenciana i Morella, en preguntar *alrededores* ix un dibuix molt bonic d'una platja quilomètrica que deu ser Sorita, *la playa del Maestrazgo*; o bé, a l'apartat *Paseos* ixen unes palmeres molt il·lustroses.

Un turisme que ja fa temps que ens visite és l'EXCURSIONISME, un tu-

Conozca su PAIS viajando gratis
Conegui el seu PAIS viatjant gratis

Con su empresa líder Spanlux Ibérica, S.L.
Amb la seva empresa líder Spanlux Ibérica, S.L.

Quedarse en casa es Más Caro/Golden-er a casa de Más Caro

Calderones de la Vega (León) España. Productos de calidad para todos.
Calderones de la Vega (León) España. Productos de calidad para todos.

y además
y a más

un Listo de Productos de Alimentación
un Listo de Productos de Alimentación

PARA
V.O.

• Rioja
• Navarra
• Aragón
• Cataluña

risme que sovint ha estat menyspreat per l'escàs poder adquisitiu que s'atribueix als motxillers, així com per un suposat mal comportament. Si augmente la pressió humana, caldrà parar compte amb les zones d'acampada i els mitjans de vigilància i de salvament per estar atents a episodis com les nevades de l'hivern de 1991, quan va caldre rescatar gent entre Fredes i Beseit.

Turisme de Treball: Industrial/Científic/ Cinematogràfic

És el turisme de la gent que, en realitat, ve a treballar i, per tant, consumeix allotjament i menjar però que aprofite alguns moments per a pegar un volt per la comarca. La gent que ve a conèixer processos productius d'empreses és difícil captar-la perquè no abunden els processos productius a la comarca i, menys encara, que siguin innovadors.

Però un producte que sí podem vendre és la realització de cursos i congressos *en un marco incomparable*. Atés que molts d'aquests esdeveniments es realitzen per entitats que tenen l'única relació amb la comarca en el fet que un càrrec directiu és originari d'estes muntanyes, cal cuidar eixes persones potencialment atractores de gent i posar les màximes facilitats als col·lectius que organitzen cursos i congressos: universitats, associacions culturals i professionals. Una limitació de la comarca és la manca d'un saló d'actes (que potser serà Sant Francesc) perquè l'única limitació és la capacitat de les sales, si bé tampoc cal passar-se de les possibilitats hoteleres dels Ports i, per tant, una bona via és la realització d'actes que no requereixen fer nit, com entregues de premis (Jaume I, 1993). Per acollir grans

Espléndida excursión de un día: Con visita al
Espléndida excursión de un día: Con visita al
SANTUARIO DE NTRA. SRA. DE L'AVELLA
SANTUARIO DE NTRA. SRA. DE L'AVELLA
y a la artesanal quesería de Cati
y a la artesanal quesería de Cati
/ a la artesanal formageria de Cati
/ a la artesanal formageria de Cati
donde se les deleitará con una degustación gratuita
donde se les deleitará con una degustación gratuita

Una excepcional instalación para usted y sus amigos
per solo 1.100 Ptas. (Desayuno, comida y bebidas incluidas).
Una excepcional instalación para usted y sus amigos
per tan solo 1.100 Ptas. (Desayuno, dinner i begües incluyes)

congressos, no necessàriament culturals, com conveccions d'empresa, caldrí fer unes carpetes de la comarca amb una mica més de presència, inversió que es compensaria amb les quaranta mil pessetes de mitjana que es gaste un congressista a Barcelona.

Un altre camp recentment encetat és el de la realització de pel·lícules en els marcs històrics i naturals. Aragó té un *book* amb espais naturals d'esplèndida bellesa per a promocionar-se com a paisatge cinematogràfic. Un altre camp és la preparació de temporades esportives de grans clubs a Vilafranca, que amb el nou camp de la Fàbrica de Giner podria augmentar-se a Morella.

Fem turisme o turisme-fem

Quan treballava de nit, a quarts de sis em tocava obrir la porta de l'empresa perquè entraren els treballadors del matí. Un dia, una senyora major que s'esperava al desèrtic carrer em va preguntar si per allí paraven uns autocars d'excursió. Jo no ho tenia vist, però l'adreça era correcta i, mirant el fulletó, vaig veure que es tractava d'un viatge a Morella, dels que regalen una pollastrera mòbil, una carregadora de piles subaquàtica o qual-sevol cosa per l'estil. NO em vaig poder aguantar (el gen morellà) i li vaig contar com era de bonic el poble. Mitja hora més tard l'autocar seguí sense aparèixer i al telèfon de l'empresa, per l'hora, no contestava ningú. A les set, jo me'n vaig anar a casa i aquella dona a la seua, farta d'esperar-se i renegant de Morella i de l'empresa de l'excursió. Fixeu-vos, no només de l'empresa, sinó també del lloc.

Són moltes les empreses que per tal de vendre una coberteria a piles o un aspirador de fums pudents munten una

excursió tirada de preu o gratis des d'una àrea metropolitana, carreguen un grup de gent i els fan un dinaret (vi inclòs), després del qual, la loquacitat del venedor i la poca resistència dels viatgers (normalment gent major) fan que acaben comprant coses que no els fan cap falta. Algunes propagandes són com les de viatges normals i no tenen cap pudor d'aprofitar la imatge de la Maredeu de Vallivana o de l'Avellà o la que sigue per dirigir-se a un públic jubilat fàcilment catòlic. Això que ja ha estat denunciat per l'OCU i casualitats com un accident d'autobús (30-12-93 a Mont-roig, Baix Camp) amb turistes que anaven a Morella, poden donar molt mala fama a alguns llocs. Això és completament diferent dels descomptes de preus que fan algunes caixes per captar pagues de jubilació.

Turisme Escolar / Colònies

És un camp no massa aprofitat, potser només per l'ACPV i que seria fàcilment implementable a la comarca; a Xert sí que hi ha una casa de colònies de la federació catalana de cases de colònies. El que sí que s'ha fet una miqueta són camps de treball al castell de Morella, o a les estacions de tren com Queretes (Matarranya).

Excursions d'un dia o dos

L'escassetat de les places hoteleres, que tampoc es poden augmentar perquè quedarien buides a l'hivern -si no es corregeix l'estacionalitat- fa que la majoria del públic vingue en excursions d'un dia o dos des de Barcelona o des de València.

És molt curiós que, encara que el turisme de platja està esgotat (Francesc Colomer, alcalde de Benicàssim dixit), depenen de les excursions d'un dia dins d'estades més llargues a la costa, especialment jubilats dels viatges subvencionats de l'INSERSO, per evitar atur a la costa. És a dir, la gent ve com a complement d'una estada a la costa, no per la pròpia oferta o atractiu de la comarca. Normalment també solen venir mig dia les excursions a les Falles des de Barcelona.

Quina marca o comarca venem?

És un dels punts més interessants. Venem la comarca sota 6 grups de marques, dependent de l'administració que la invente. Si és una empresa o particular, adopte la que li pareix més encertada (en té tantes per a triar...)

- El nom de cada poble, promogut per l'ajuntament respectiu, que només té problemes als pobles de nom oficial esquizofrènic. Cada poble té un lema promogut per la Mancomunitat, la traducció del qual va d'acceptable a horrible passant pel cursi, falsa o estúpida.

- El Maestrazgo, promoguda per l'MTM, l'any 1974, recreant la vella comandància, on l'única característica comuna és la despoblació (*el silenci habla*), perquè ni el clima, ni la llengua

ni els costums ni cap altra cosa són agrupables, és la marca que use l'estat espanyol, que també deu tenir competències.

- *La Costa de Azahar*, promoguda per la Diputació Provincial des dels anys 60 i que, malgrat ser ridícula, encara s'use a estes muntanyes.

- Mediterrània (sense accent, pareu compte!). Com la Generalitat no tenie marca se'n va inventar una, ja que usar el nom del país no és convenient perquè per allà baix a València no paren de burallar-se. La marca no és cap prodigi de la inventiva, però certament identifica bastant bé el producte i amenaçava carregar-se les cinc grans marques tradicionals, cosa que seria d'agrair. Però batalletes polítiques horteres (vull dir de l'Horta) han fet que aquesta marca paraigües passe a un segon pla enfront de les caduques marques tradicionals. Amb unes belles imatges de TV de 20" van fer vindre molta gent

- Mediterrània. Interior. Ciutat de l'interior. En inventar-se la nova marca mediterrània van adonar-se que les comarques tradicionals feien referència a la costa i que els faltava una marca per a vendre l'interior, rural i de secà, que s'estava posant de moda. I van haver de

crear una sisena marca, ressuscitar el moribund *Maestrazgo* haguere estat una falsedat i una imprudència per la seua part i, a més, no cobrie les províncies de València i Alacant.

Van idear una nova marca **Interior** que, a més d'òbvia no oferie gaires problemes (com quan els meteoròlegs de TV3 diuen allò d'interior de Castelló, que no saps si vol dir el passeig Ribalta) i amb un quadrat caironat verd, molt ecològic, de logotipus. Fruit de les batalletes citades, la nova marca s'ha quedat només en Mediterrània i s'ha suprimit la referència a l'interior. En qualsevol cas, els fulletons fets en aquesta sèrie són els millors que s'han fet mai i cal confiar que açò serà només l'inici.

- Un sisè punt pot referir-se a denominacions no estrictament turístiques, fetes en funció d'un determinat centre. Quan ere Madrid, això ere el *Levante Feliz*. Quan el centre és València, això són les **Comarques Nord**. Des de Catalunya, és el sud. Si el centre és Morella són les **Aldees**. Tot depèn del centre que s'agarre. Voleu dir que no en tenim prou, de centralisme?

I els Ports, què?

Veiem que l'única marca que no està és (sorpresa...) **els Ports** i la contradicció es pot veure en un fullet de IMTM, l'únic que he vist de la Mancomunitat on

diu **els Ports**, encara que sigue un prat (una zona d'herbes). Només els últims fulletons citats de la Mediterrània interior parlen dels Ports o la Tinença. A part d'això, només els dels ajuntaments parlen de la comarca real.

Algunes idees

Volem demostrar que no temin clar ni què venem, ni qui ens ha de promocionar, ni sota quina marca i ni tan sols si cal promocionar la comarca. Les notes que hem apuntat ho corroboren. Afortunadament la cosa menys tèrbola és què hem de vendre. En principi, pareix que volem vendre turisme de qualitat: rural, cultural, científic... Si volem turisme de qualitat hem d'oferir-la també nosaltres.

L'oficina de turisme de Morella pràcticament sempre ha tingut un bon personal que ha de lluitar amb la contradicció de saber perfectament a quina comarca està i tenir materials de totes les marques esmentades i, sobretot, quina comarca li han venut al turista que demane un *plano del Maestrazgo*.

Fa uns anys, van enviar cartes a les agències de viatges perquè canviaren el *Maestrazgo* pels Ports. Moltes passen de tot i algunes s'han decidit a no dir la comarca per ni enganxar-se els dits. I els primers que ho hauríem de tenir clar som la gent d'ací. Penso que tantes marques haurien de desaparèixer a favor de

la marca **ELS PORTS** que haurie de promocionar la mancomunitat homònima, vista la poca sensibilitat de l'altra, que només ha usat els Ports en un paper i **MAI** la nostra llengua, que és la del 99,7 % dels visitants (enquesta MPD), i la de 3/4 parts del territori mancomunat, en un tros com a llengua oficial i en l'altre com a llengua a protegir. Ep! i encara falten més llengües als fulletons.

Apleguem al dubte de si cal gastar-se l'1 % del pressupost en promoció turística *maestrazgoiana*. Si la totalitat del turisme ve per vincles familiars i recomanacions boca-orella, cal fer-ho? No serà més útil convoiar la gent que fa la propaganda? Penseu que moltes de les actuacions: fullets, articles... són per a gent que ja està a la província; és informació suficient, encara que contradictòria, per a gent que ja ha vingut, no propaganda per a que vinguen.

Acabem fent una crida a eliminar el dia del turista, de regust franquista i a promocionar la venda de *souvenirs* autòctons i no eixos, fets on sigue, que no tenen cap relació amb la terra.

- 1.- José Palanques, Castellón-Diario, 17-7-89.
- 2.- Xavier Gassió, La Vanguardia, 16-8-92.
- 3.- Butlletí de la Cambra de Comerç de Barcelona, núm. 961 (1993).
- 4.- J.E. Mir, Castellón-Diario, 11-7-93.

El turisme rural pot funcionar a la comarca dels Ports

Campanya de difusió del turisme rural a la comarca dels Ports

L'MPD va posar en marxa una campanya d'informació i difusió del Turisme Rural a la comarca.

Diversos han estat els motius o arguments per portar a terme aquest projecte: el turisme rural incrementaria de forma considerable la renda dels habitants de la comarca, contribuiria al desenvolupament del sector turístic gràcies a la diversificació de l'oferta actual i comportaria també una millora i conservació del patrimoni natural i arquitectònic, així com una revalorització dels costums i festes tradicionals. Però mireu el significat del que s'amaguen sota el terme de turisme rural.

Entenem com a turisme rural una sèrie d'activitats de recepció i hospitalitat exercides per l'empresari rural (habitants del medi rural que tenen altres activitats laborals principals) a través de la pròpia base territorial, actuant aquest com a intermediari i principal beneficiari. Però què s'ha d'ofereir a un turista interessat en aquesta modalitat de turisme? Per donar resposta a aquesta pregunta hem de tenir en compte que es tracte d'un turista de ciutat i, per tant, busque fugir del seu entorn habitual per conèixer tot allò relacionat amb el món rural buscant sempre la pau i la tranquil·litat.

Els podem oferir allotjament en una casa o edifici tradicional. Junt amb l'allotjament, un tracte personal i amable intentant que estiguen a gust. Aquest tracte pot anar acompanyat d'explicacions sobre els costums de la comarca i també, si els hostes estan interessats, de l'ensenyament d'alguna pràctica com són les tècniques artesanals o la preparació i cuinat dels productes típics de la comarca. També podem informar sobre possi-

bles rutes per a fer excursions a peu, en bicicleta, visites de coves, escalades...

Acollir un turista es convertiria en una font addicional d'ingressos. D'altra banda supose l'oportunitat per a les dones de tenir una faena remunerada, treballant a la pròpia casa i en els seus activitats quotidianes així com la possibilitat de vendre els productes fets a la casa.

Però, per promoure qualsevol iniciativa en el món turístic s'ha de tenir ferma confiança en el seu bon funcionament. L'experiència del turisme rural ha tingut èxit en altres zones d'Espanya: Navarra, País Basc, Osca i Catalunya i s'ha convertit en una modalitat amb demanda creixent.

Per la importància d'aquesta forma de turisme i les excel·lents condicions de la comarca per a poder-lo posar en marxa,

es va realitzar una campanya informativa amb l'eslògan **A ta casa també pots** per despertar l'interès entre la població de la zona.

En la primera fase de la campanya, el tècnic agrícola de l'MPD va fer una sèrie de xerrades informatives als diferents pobles de la comarca, durant el mes de novembre. Un cop finalitzat el cicle de xerrades, Cinctorres va acollir unes jornades, del dies 25 i 26 del mateix mes, on especialistes del tema tractaren tots els aspectes jurídics, administratius, de rehabilitació dels habitatges i d'oferta d'activitats complementàries.

Una vegada arribats en aquest punt el pas següent és realitzar reunions amb els interessats tot i fomentant l'associacionisme per posar en marxa qualsevol iniciativa de turisme rural.

Marta Aguilar Izquierdo
(A.P. i C. de l'MPD)

Aprofiteu les ofertes

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 16 00 37

Servei Oficial

Vehicles nous i usats

Servei Oficial

SUZUKI

Vehicles tot terreny

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 16 00 37

LA COMUNITAT EN CONCERT

Les bandes de música
de les nostres poblacions celebraran el
dia 10 de març
un concert amb motiu de la concessió de
la medalla de l'Alta Distinció
a la Federació de Bandes de Música.

Amb aquesta distinció
-la més alta que concedeix la Generalitat Valenciana-
es reconeix el paper fonamental
que les bandes representen en la vida
i la cultura de la Comunitat.

 GENERALITAT
VALENCIANA

la Comunitat

NOTÍCIAS COMARCA NOTÍCIAS

A un catàleg d'un establiment d'electrodomèstics del centre de Barcelona, entre les imatges que figuren als televisors, abunden les vistes de Mirambell i les de Morella, concretament adorns de les últimes festes d'agost. En 34 models hi ha 9 vistes de Mirambell i 3 carrers de Morella. Aquesta terra estire, pel que es veu.

Sant Antoni

Durant tot el mes de gener la comarca ha estat plena de fogueres, dolços, pastissos i olor d'aiguarent. Els diables han ballat i han omplert els carrers i la gent ha acudit a les misses, processons i actes festius que van ser aquests:

FORCALL (13-15 de gener): Barraca, plantada i vestida del *maio*, foguera i benedicció dels animals, missa, sembra, disfresses, ball rodat, rostida de xulles i botets.

VILLORES (14 de gener): Barraca, diablada i torrada de xoriços.

CASTELLFORT (14 de gener): Benedicció dels animals, pastissos, foguera i torrada de sardina.

MORELLA (20-21 de gener): Pas-sacarrers, barraca, ronda, albades, missa, processó, repartiment de panoli, retaule, actuació folklòrica i ball popular.

VILAFRANCA (21-22 de gener): Entrada de la brosta, processó dels animals, barraca, foguera, vida del sant, rondes, missa, processó i subhasta.

CINCTORRES (21 de gener): Barraca, foguera, vida del Sant, benedicció dels animals, repartiment de la coqueta.

ARES (21 de gener): Barraca i foguera.

SORITA (21-22 de gener): Barraca, ball i dinar de germanor.

PORTELL (21 de gener): Foguera, ball, benedicció dels animals i pastissos.

OLOCAU (21-22 de gener): Vida del Sant, barraca, ball, missa, subhasta, representació teatral.

LA POBLA DE BENIFASSÀ (21 de gener)

HERBERS (27-28 de gener): Foguera, torrada de xoriços, processó i oferta de plats.

LAMATA (27-30 de gener): Matança de gorrino, barraca, benedicció dels animals, pastissos.

HORTELLS (4-5 de febrer) festes de Sant Blai: Foguera, missa, retaule, cercavila i oferta.

LA TODOLELLA (18-19 de febrer): Benedicció dels animals, foguera, coetada i orquestra.

La Mata Aigua potable

La Conselleria d'Obres Públiques ha adjudicat les obres de millora de la xarxa d'aigua potable a la Mata per un pressupost de 14 milions de pessetes.

Les obres consistiran en la substitució de les canonades actuals i la construcció d'un nou dipòsit regulador de ciment armat.

Vilafranca Projectes ambientals

L'Ajuntament de Vilafranca va presentar diversos projectes a la Fundació Els Ports, entre els quals destaquen la construcció d'una nova casa de cultura, projecte que l'Ajuntament té previst des de fa anys i no s'ha fet per circumstàncies varies. En l'àmbit medioambiental, el consistori vilafranquí ha presentat la proposta de fer un viver i

una aula de natura amb un alberg i altres instal·lacions.

Diverses associacions del poble, com ara el Grup Ecologista de Vilafranca, també han presentat propostes de treballs medioambientals. En concret el GEV rebrà ajudes per a fer un estudi del Barranc de la Fos, on està l'abocador incontrolat i per a fer una aula d'educació ambiental.

Foto: J.M. Zapater

Protecció de murs

La UNESCO, a través de la Comissió Nacional Espanyola, ha presentat una moció per tal de prendre mesures per a la protecció de les parets de pedra que serveixen de separació entre bancals i assagadors així com de les casetes, conegudes com a ibèriques, de forma circular. En un comunicat enviat per aquest organisme als ajuntaments de Vilafranca i Anglesola qualifique aquests paratges de "encantador paisatge de murs assolats al terreny d'una manera geomètrica".

En el mateix comunicat, l'organisme mostre la seua preocupació pel deteriorament que estan soffrint aquestes construccions. La UNESCO considere aquests paratges com "uns dels més dignes de protegir en tota Europa, ja que representen un extraordinari llegat històric-cultural". Els estudis sobre aquestes construccions han estat fets per la prestigiosa Universitat alemanya de Giessen, per encàrrec de l'organisme internacional. L'Ajuntament de Vilafranca s'ha mostrat favorable a la iniciativa, encara que el procés serà prou costós. El consistori, a través del seu màxim representant Roger Tena, ha traslladat la iniciativa a altres institucions de caràcter cultural com el Ministeri de Cultura, la Comunitat Europea i altres organismes. També hi ha la possibilitat de comptar amb la col·laboració dels governs autonòmics d'Aragó i del País Valencià.

En el document de la Universitat de Giessen es denuncie la utilització i venda de les pedres i lloses que formen les parets per a noves construccions, després d'arrencar-les amb màquines i pales mecàniques. El document planteja la

necessitat d'actuar de manera immediata si es vol evitar la destrucció del patrimoni. També s'insten als ajuntaments a emprendre accions ràpides i protectores com la llaura dels camps i la conservació amb fons especials de les estructures més fetes malbé. En la ponència també s'inclou la protecció de les denominades **cases ibèriques**, algunes amb més de deu metres de diàmetre i que tenen la particularitat d'estar fetes sense cap tipus de suport.

Línies d'ajuda

Per tal de potenciar la consecució d'ajudes per a la protecció de les parets, els alcaldes de Vilafranca i Anglesola es reuniren per a acostar posicions i acordaren demanar diners a les respectives Comunitats Autònomes. Les possibles ajudes europees hauran d'esperar-se a l'any 1966 perquè en el moment de la sol·licitud els pressupostos comunitaris ja estaven fets.

La carretera a Vistabella

El projecte de construcció d'una carretera o camí rural que uniria les poblacions de Vilafranca i Vistabella ha estat desestimat arran de l'informe de la Conselleria de Medi Ambient que se'n mostre contrària, a banda que no hi ha fons per a fer-la.

El recorregut de la carretera estava previst pel barranc de l'Estrella, zona d'alt valor ecològic, que encara es manté en bon estat. Encara que no es construïsquen la carretera, estan previstes actuacions puntuals en determinades pendents, però en cap moment no suposaran cap perjudici al medi.

Aquest informe de la Conselleria ha

estat recolzat pels Ajuntaments de Vilafranca, Vistabella i Mosquerola, així com per diferents grups ecologistes, entre ells el GEV.

Activitats del Grup de Dones

El Grup de Dones de Vilafranca organitza un curs de gimnàstica i estètica, en el qual les participants poden conèixer les tècniques de massatge facial i corporal així com tractaments anticel·lulítics, a més d'introduir-se en el món del maquillatge.

El GDV també ha posat en marxa una campanya de prevenció del càncer de mama, que es durà a terme conjuntament amb l'Ajuntament i el Servei Valencià de la Salut. A banda de les ja esmentades, el Grup de Dones també ha organitzat diversos viatges lúdico-culturals.

Amb motiu de les festes de Nadal el Grup de Dones va organitzar un concert de la Coral Maestrat d'Adzaneta, que interpretà una gran quantitat d'obres al Pavelló Polivalent. També va organitzar una recollida de roba interior per als refugiats saharauis, a més de donar productes de primera necessitat.

Pel que fa a l'organització interna, els darrers dies, l'Associació ha elegit la nova Junta que passe a ser presidida per Margarita Prades en substitució de M. Patrocinio Gil.

Festa de Santa Cecília

La Unió Musical Vilafranquina va celebrar la festivitat de la Patrona. En la jornada, nous músics s'incorporaren a la formació musical: Fernando Monfort (trombó), Sergi Albert (Percussió), Antonio Monfort (Clarinet) i Jesús Escuder (clarinet).

A la vesprada es va fer el tradicional concert de Santa Cecília, amb gran afluència de públic. En el concert actuaren com a solistes Rubén Prades (trombó) que interpretà el *Concert for trombone and Band* de R. Korsakov i Ramon Andrés (tuba) que va interpretar *Symphonic variants for tuba and band*. La segona part va incloure obres com *Platges de Rio* o *Los Miserables*.

Una volta més l'agrupació musical va estar dirigida per Pablo Monfort Pitarch.

Curs de viveristes-reforestadors

Des del mes de desembre fins a l'abril es desenvolupa a Vilafranca un curs de viveristes-reforestadors organitzat per la Conselleria de Treball i l'Ajuntament.

Les classes teòriques es fan al Centre Municipal d'FP i les pràctiques es duran a terme en uns terrenys cedits per l'Ajuntament, pròxims al paratge de les Fonts del Llosar. El curs inclou quinze persones i és de caràcter gratuït. Els que el finalitzen obtindran un diploma acreditatiu i es pense que tindran una bona eixida al mercat laboral.

Casa de Cultura

Un dels projectes que l'Ajuntament ha sol·licitat a la Fundació és, com hem comentat, el finançament de la primera fase de la construcció d'una casa de cultura, en uns terrenys que, ja pels anys 70, cedí Juan Antonio Aznar. Després d'un complicat procés burocràtic, els terrenys, que pertanyien al Ministeri de Cultura, han tomat a l'Ajuntament. En els darrers dies ja s'ha sol·licitat el projecte per a la construcció.

Rebutjada una moció d'auditoria

La majoria socialista de l'ajuntament va rebutjar la moció presentada per l'oposició de realitzar una auditoria per possibles irregularitats en els comptes municipals. Els arguments del grup socialista van ser els següents:

- Els comptes de l'ajuntament són correctes; únicament s'han produït petits errors en època vacacional, que han estat ràpidament subsanats.

- L'oposició mai ha consultat els llibres municipals, per la qual cosa no pot fer cap al·legació amb proves.

- L'Ajuntament no s'oposa a fer una auditoria, però és una irresponsabilitat fer-la en el moment que hi ha més de quatre-cents pobles al País Valencià que estan pendents de fer-la.

El grup socialista va instar l'oposició que si hi havia alguna irregularitat no se'n privaren de dir-ho. L'alcalde, Roger Tena, va oferir la seua col·laboració als grups de l'oposició.

Els contenidors de vidre

Els contenidors de vidre han tingut una bona acollida entre els veïns de la localitat. N'hi ha tres en total, situats a l'Avinguda del Llosar, a la zona de les cases de nova construcció i a les proximitats del pavelló polivalent.

Els contenidors de paper encara no han arribat a Vilafranca. Pel que ha pogut saber AU!, l'empresa encarregada de subministrar els contenidors ha incomplert el conveni amb la Diputació

Provincial i ha deixat de subministrar-los. La Diputació ha pres accions contra l'empresa pel seu incompliment.

Cavalcada dels Reis

La cavalcada dels reis d'enguany va destacar per la seua espectacularitat. Els reis van arribar per l'Avinguda de Castelló, després de saludar els xiquets, es dirigiren cap a l'ajuntament i després a l'església on repartiren molts joguets als xiquets i no tan xiquets.

Tots els preparatius de la cavalcada van a anar a càrrec del Moviment Junior que, any rere any, s'encarregue de fer que la vinguda dels Reis sigue d'allò més agradable.

Concert de Reis

La UMV va efectuar per segon any consecutiu el concert de Reis que convocà més de quatre-cents persones al Pavelló polivalent. Actuà el quintet de clarinets format per Pablo Monfort, M^o. Jesús Gil, Leticia Lorenz, Felix Edo i Diego Garcia i l'Aula de Metalls de l'UMV, composta per David Barreda, Fernando Monfort, Pedro Puig (els tres entre dotze i tretze anys), Juan Pablo Mestre, Javier Monfort, Víctor Tena, Raül Colom i Jorge Prades.

Recollida de roba i aliments

Càritas ha organitzat, un any més, l'Operació Kilo amb motiu de les festes de Nadal. Aquesta campanya ha aconseguit recollir una gran quantitat d'aliments i roba. Les donacions, que han estat canalitzades a través del Centre Parroquial, aniran destinades al Menjador de transeïjents que aquesta organització regente a Castelló.

Bloc de Progrés Jaume I

Com en altres localitats del País Valencià, s'ha constituït a la localitat dels Ports el Bloc de Progrés Jaume I de Vilafranca. En la reunió de constitució es va elegir el president del Bloc local, que serà Josep Monferrer i el secretari, que serà Francesc Monfort. També s'elegiren dos secretaris d'organització i activitats, Josep M^o Zapater i Maria José Garcia.

En la mateixa reunió de constitució, a la qual assistiren al voltant de trenta persones, es van projectar les properes activitats a realitzar. Aquestes es concretaren en la celebració, els dies dèsset, divuit i dinou de febrer, d'un homenatge a Jaume I. El Bloc anuncia que els actes d'aquestes jornades es concretarien més endavant.

Aquesta constitució ha arribat després d'un llarg procés que va començar amb la presentació del Bloc de Progrés, on els interessats s'apunten per tal de constituir-lo. Finalment s'ha arribat al naixement d'una nova associació cultural, arreu de tota la Comunitat Valenciana i que ha nascut amb força a Vilafranca.

Lluís Puig i Gil

Vallibona

Abastiment d'aigua

Amb un pressupost de 6 milions de pessetes aportades per la Generalitat Valenciana es duran a terme mesures de renovació de la xarxa d'abastiment de la població.

Està previst fer la renovació de la canonada i construir una caseta de captació d'un dels dos ullals d'on s'abasteix la xarxa de distribució.

Morella

Ara que no neve tant com fa anys...

La Direcció General de Trànsit del govern central publiqua des de 1991 les dades sobre les hores que cal tancar per la neu o el gel els ports de muntanya de xarxa bàsica de carreteres. Pel que fa a la nostra comarca, són els de Querol i Torre Miró, a la N-232.

	QT	N	T
1990-91	8	14	64
1991-92	37	3	54
1992-93	0	51	51
1993-94	35	3	53

	TMT	N	T
1990-91	18	7	64
1991-92	36	4	54
1992-93	38	4	51
1993-94	34	4	53

QT: Hores de Querol tancat.

TNT: Hores de Torre Miró tancat.

N: Número d'ordre segons les hores de tancament.

T: Total de ports considerats.

Ja sabem que això depèn de les circumstàncies meteorològiques de cada any, però pareix un pèl estrany que el port de Querol (que és dels més baixets de la llista) se situe any sí, any no, al tercer lloc d'Espanya, per davant dels mítics colls de la Serralada Cantàbrica i dels Pirineus. No serà que allà tenen prou màquines? Torre Miró pareix que té el quart lloc garantit per contracte amb Obres Públiques.

En fi que deu ser que el Ministeri vol ajudar-nos a mantenir la nostra identitat comarcal i vol que els ports de la vora de Morella siguin famosos a tota Europa.

Festival de Mans Unides

El passat 7 de gener, a la vesprada i al cinema municipal, es va dur a terme, una vegada més, el festival de Mans Unides, Campanya contra la Fam, on nombrosos participants i artistes del poble van fer diverses actuacions (música, teatre, etc.) per tal de recaptar diners i destinar-los al països més pobres.

Setmana esportiva

Allarg de totes les vacances de Nadal, al Polisportiu, es van reunir nombrosos jòvens durant la Setmana Esportiva per tal de participar i realitzar esports com el bàsquet, el handbol, futbol-sala i escalada.

Fundació 50 SEXENNI

El dia 3 de gener, a casa Ciurana, la Fundació 50 Sexenni va celebrar una reunió per a donar a conèixer tots els actes que aquesta fundació havia dut a terme durant tot l'any sexennal. També es va presentar el balanç i l'informe econòmic.

Una de les propostes que va ser acceptada i aprovada per tots els assistents va ser la continuació d'aquesta Fundació per organitzar un museu del sexenni i donar suport, si cal, a activitats i festes de tipus tradicional i cultural.

Els Ports Ràdio

El dia 30 de desembre, els Ports Ràdio (Comunicacions dels Ports S.A.) va inaugurar les noves instal·lacions del carrer de l'Oficial. A més dels nous locals, compten també amb uns equips tècnics més moderns i precisos que permetran millorar la programació en molts aspectes.

Fira de Nadal Jove

Del 2 al 7 de gener, a l'edifici de l'Escola Pia, es va instal·lar la Fira del Nadal Jove per a tots els xiquets i xiquetes que volgueren anar-hi durant les vacances de Nadal.

Les activitats realitzades pels nombrosos assistents van anar des de fer murals, passant per jugar a l'excalètric i cantar al karaoke fins a fer creeps.

Obres

La nacional N-232 Vinaròs-Vitòria està ja en obres. El que es pretén és el condicionament de la carretera, evitar l'actual pas de Torre-Miró i llevar un grapat de corbes (unes 45) per tal de donar més impuls al turisme i al sector industrial, ja que les distàncies s'acurtaran notablement.

Els terrenys de la fàbrica de Giner han servit per a salvar uns quants centenars de carrasques arrencades en les obres esmentades; d'altra manera aquests arbres -com tants altres- haurien mort. Ara podran ser aprofitats per a altres llocs o jardins.

Turisme rural

La comarca dels Ports i les comarques veïnes de Terol ofereixen als viatgers i turistes una altra manera de viure i veure la comarca: el turisme rural. Cases i masos que, ben condicionats, donen als viatgers un contacte amb la natura i amb

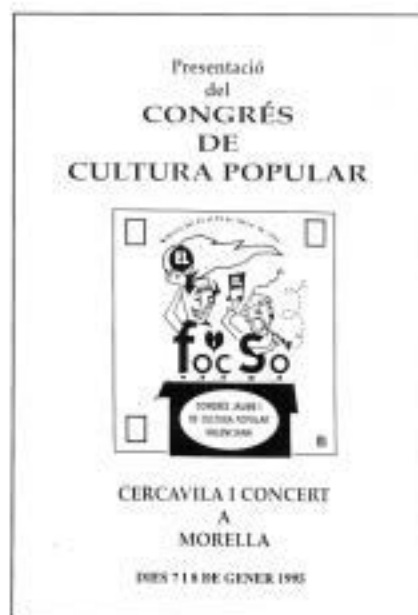
la gent i la possibilitat d'activitats com l'excursionisme, el passeig, la bicicleta en un ambient distint del de les vacances convencionals.

Estudis arquitectònics

Fins al primer de gener, a la casa Ciurana, han estat exposats els estudis d'un grup d'arquitectes europeus, que van estar tres setmanes fent treballs sobre el castell i el case urbà de Morella. L'estructura de la ciutat i l'interès d'aquest poble han dut el taller internacional a desenvolupar estudis i projectes entre els quals -com a cosa curiosa- està el de fer un ascensor dins del castell.

Sant Julià

En l'acte cívic que l'Ajuntament organitza després de la processó del patró de la ciutat, enguany es va presentar un nou llibre titulat **La Carta Poble de Morella, abril 1233** d'Arcadi Garcia i de Vicent Garcia Edo. En el mateix acte es va fer lliurament de medalles commemoratives del Sexenni als col·laboradors de la Fundació, al president de la Fundació Ximo Puig i a l'administrador del santuari de Vallivana Julià Pastor Amela.

Congrés Jaume I

Amb cercaviles, un acte a la Casa Ciurana i un concert de la Companyia La Inestable es va presentar a Morella, els dies 7 i 8 de gener, el Congrés Jaume I de Cultura Popular Valenciana, que se celebrarà a València del 23 al 25 de febrer amb el títol *el foc i el so*.

Cal destacar molt clarament la qualitat, la sensibilitat i la interpretació del grup de dolçainers i tabalers de La Inestable. Va ser un goig sentir-los.

Projecte del nou asil

El passat 14 de gener, el conseller de treball de la Generalitat Valenciana, Xavier Sanahuja, va presentar el projecte del nou asil i residència de la Tercera Edat. Està previst que comencen les obres cap al mes d'abril.

Curs de gestió turística i desenvolupament local

El passat 16 de desembre va concloure a la ciutat de Morella el curs de Gestió Turística i Desenvolupament Local que s'impartia en una de les sales de la casa Ciurana des del dia 24 d'octubre.

El curs, organitzat per l'MPD amb el recolzament d'altres entitats i associacions, CEDEC, ASETMYCO i programa LEADER, tenia com a principal objectiu l'elaboració de projectes de promoció turística i comercial dins de la comarca per a la seua posterior posada en marxa. Però, malgrat que l'objectiu principal no es va aconseguir, Carmen Blasco, llicenciada en psicologia i màster en màrketing, persona encarregada de sistematitzar el curs, apunta per l'èxit aconseguït amb uns objectius complementaris: "S'ha contribuït a un canvi d'actitud entre els assistents. Han après a ser més decidits, a eliminar les temors i a ser més flexibles. D'altra banda, han pogut i podran aplicar els seus coneixements en uns entorns més propers, sobretot, els centrats en la comunicació interpersonal, per exemple, en l'àmbit laboral. Alguns dels participants en un futur seran més susceptible a aplicar les seues idees".

Els alumnes han destacat l'elevat grau de coneixements dels professors així com la gran capacitat per a comunicar-los. Les classes han estat acompanyades en tot moment d'explicacions d'experiències personals que han servit

per a obrir el diàleg entre els assistents, una metodologia basada en la imatge, vídeo i transparències, pràctiques i exercicis en grup incloses classes pràctiques de relaxació amb uns resultats molt positius.

Els professionals que van impartir les matèries dels diferents mòduls ja d'entrada havien d'acomplir tres condicions fonamentals: ser titulats, amb experiència en formació i ser professionals en la seua pròpia empresa per inculcar aquesta idea. Tot això s'ha completat amb el tracte amable i personalitzat que han tingut amb els alumnes, compartint amb ells fins i tot les hores de l'esmorzar i el berenar.

El curs es va organitzar en torn a la successió de diferents mòduls les matèries dels quals estaven relacionades i es complementaven.

En el primer mòdul, Teresa Sorribas, animadora socio-cultural de l'Escola Europea d'Animació va persuadir els alumnes que era possible portar a terme una sèrie d'iniciatives locals amb una bona gestió turística, per revitalitzar la vida cultural i social de la gent de la comarca, no només enfocada cap a la gent de fora. Amb aquest objectiu es van explicar experiències d'altres llocs i es van promoure un total de set iniciatives, tres del món socio-cultural i quatre del món turístic.

Immaculada Soler, gestora cultural de TURIAE CAMERATA, proposà en el següent mòdul, Organització de Congressos i Activitats Culturals, la creació d'un centre que gestionare les activitats culturals i com haurie de ser el seu funcionament.

Després arribava l'aplicació del *màrketing* de mans de Lluís Roig, tècnic d'IDEMA, per aconseguir una fórmula coherent i treballada per a la comercialització exitosa de les idees i projectes que els alumnes havien pensat. I com a aspecte més remarcable de les variables del *màrketing*, Carmen Blasco, de l'empresa Formació de València es basà en la comunicació comercial i

l'atenció al client. Bàsicament es va tractar la comunicació interpersonal aplicada a la comunicació comercial en les seues diferents formes: Relacions públiques, *merchadinsing*, vendes, publicitat i *màrketing* directe. Pilar Aparicio, llicenciada en ciències polítiques i psicologia, ensenyà l'aprenentatge d'una sèrie d'estratègies i tècniques en relació amb la comunicació efectiva i persuasiva, i dos economistes, Vicente Terol i Jaime Cabrera parlaren dels aspectes fiscal i financers per a la tramitació de la creació d'empreses.

Aquest tipus de matèries es va complementar amb un curs d'escaparatisme impartit per Eduardo Mas i destinat preferentment als comerciants de la comarca. També es donaren les nocions bàsiques d'anglès turístic per part de Montserrat Iglesia Xamani de l'Escola Europea d'Animació Turística de Barcelona.

Per finalitzar només quede saber l'opinió d'alguns professors vers els que han estat els seus alumnes i l'organització del curs en general. Immaculada Soler destaca molta col·laboració, bona integració i un clima de confiança tant a dins com fora de les aules, i parle d'ells com gent intel·ligent amb potencial, però encara verges. Teresa Sorribas parle que el curs ha estat molt adient a la situació que viu la comarca. El turisme no està gaire explotat. S'ha d'aprofitar per mitjà de noves iniciatives, com pot ser les referents al turisme rural, els recursos naturals i el Patrimoni Artístic. Ja per acabar, Carmen Blasco va parlar de la molta capacitat creativa dels alumnes, que havien confegit molts projectes però que al mateix temps tenen una temor inicial per emprendre una activitat, fet que s'ha superat positivament. I reprenem les paraules de Carmen Blasco, la semilla se ha sembrado, per a dir que aquest curs ha estat l'inici i la base necessària per emprendre qualsevol iniciativa turística i comercial a la comarca.

Marta Aguilar Izquierdo
(A.C. de l'MPD)

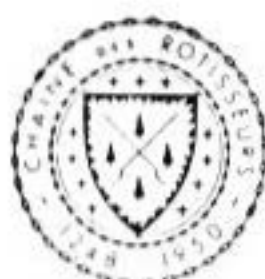
JOVENIVOL
moda

BLASCO DE ALAGON, 41
Tel 150710 MORELLA

TEJIDOS Viñals
Segura Barreda, 1
San Nicolás, 22 - Tel. 16 00 63 - MORELLA (Castellón)

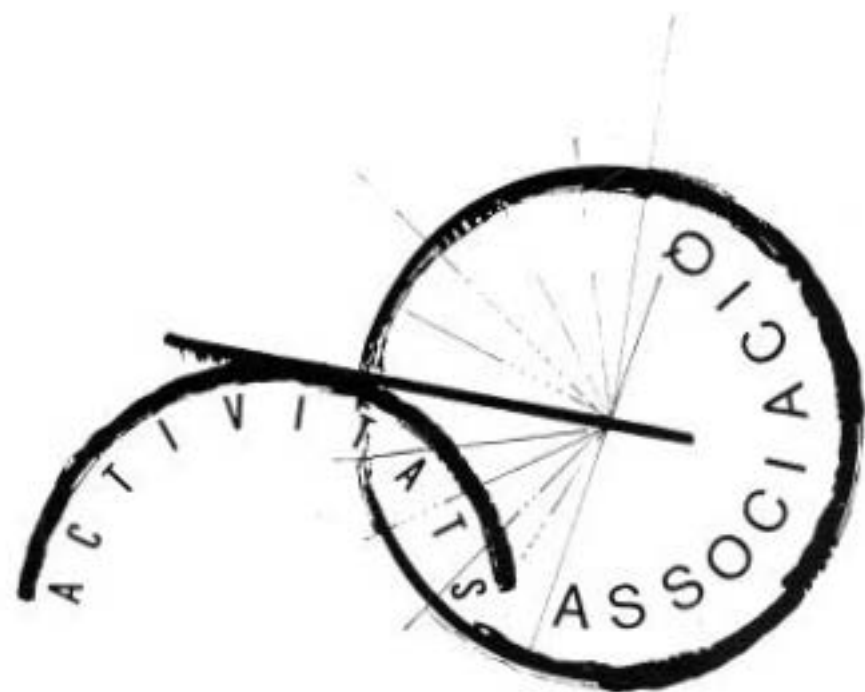

SEGURA BARREDA, 8
CARRERÓ
DE LA PRESÓ, 5 i 7
TELÈFON 16 03 36
MORELLA (Castelló)

Restaurant
Típica cuina Morellana

Especialitat en Corder farcit trufat

Presentació del llibre LA COMARCA DELS PORTS

El propassat dia 21 de gener va celebrar-se a la casa Ciurana de Morella l'acte de presentació del nou llibre del GEP (Grup d'Estudis dels Ports), una secció de la nostra associació composta -com sabeu- per especialistes en diversos camps del coneixement, amb l'assistència d'un selecte públic provinent de diversos pobles de la comarca i d'algunes autoritats.

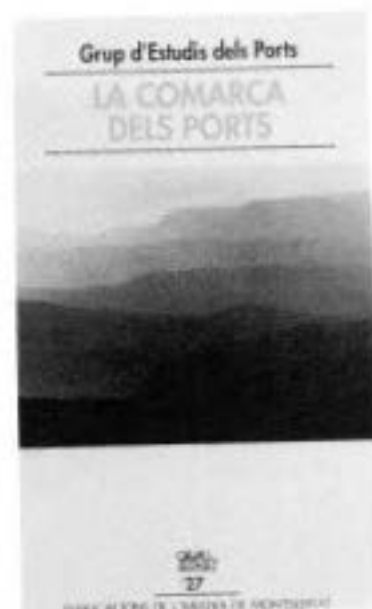
La Comarca dels Ports pretén ser un llibre on se sintetitzen d'una forma amena però rigorosa els conceptes bàsics de la nostra comarca. Per això pot servir tant a gent de la comarca que vulgue sistematitzar, en menys de 200 pàgines, els seus propis coneixements, com a un tipus de visitants culturalment interessats.

El llibre s'ha publicat al número 27 de la col·lecció Cavall Bernat de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, una col·lecció dedicada a síntesis comarcals i excursionisme.

L'obra està dividida en parts agrupades per blocs semàntics. El primer bloc, dedicat al medi, parla de la geografia (C. Ripollés), geologia (J. Pastor), botànica (L. Mª Ripollés), fauna (J.P.) i climatologia (J.A. Amela). El segon, dedicat als fets, inclou l'arqueologia (F. Arasa), la història (C.R.), l'art (P. Adell) i l'arquitectura popular (J. Valle). El tercer bloc, dedicat a les persones, comença amb la demografia (N. Rambla i Mª E. Palos) i segueix amb l'economia (C.R.), l'agricultura (J. Juan), la ramaderia (J.J.), la llengua (E. Querol), la literatura (L. Meseguer), les festes

(J.P.), la gastronomia (A. Carceller) i uns itineraris per a visitants (J.P.). El llibre inclou un annex d'informacions locals i una breu bibliografia.

L'acte va ser presentat, en qualitat de presidenta de l'Associació, per una de les autores, Narcisa Rambla, que cedí rapidísimament la paraula a Ernest Querol, editor-coordinador de l'obra, el qual va repassar les activitats passades i, sobretot, futures, del GEP, amb un conveni amb AMYC i la Fundació Ports-Maestrat per crear un centre d'estudis mitjanament homologable. Després, quasi tots els autors presents van fer algun comentari. Carles Ripollés va reivindicar la comarca i relatà la història de la realització del llibre. J. Pastor va fer consideracions sobre el tancament d'un cicle amb aquesta publicació i sobre les crítiques al que es fa en comptes de al que es deixa de fer. J. Juan va explicar-nos el procés de replega de dades. J. Carbó va dir que la majoria de les fotos eren del seu arxiu i no li va representar massa feina fora de la selecció. F. Arasa va lamentar-se de la

migradesa de l'espai disponible, així com de l'estat de l'arqueologia als Ports. J.A. Amela va relatar-nos les peripècies que patí per instal·lar l'estació meteorològica a Morella. Per últim, Joan Sesseras, representant de l'editorial, que havie vingut expressament des de Barcelona, va lloar la qualitat dels materials escrits i gràfics i de les persones. El fet que la lectura del llibre l'estimulés a vindre a visitar-nos ens produeix una gran satisfacció i, potser, algú n'haurie de prendre nota.

Acabat l'acte, els autors i editors van anar a sopar a un conegut restaurant de la ciutat on van perfilar nous projectes de treball de divulgació i investigació per un futur pròxim. Entre les primeres crítiques del llibre, hem escoltat com se'ns lloa la capacitat de síntesi i la redacció senzilla d'entendre i se'ns compare amb publicacions de divulgació com *Hola* o *Muy Interesante*.

El llibre, òbviament i lamentable, no entre dins de la subscripció a la revista, però com que es distribueix comercialment el podreu trobar a la vostra llibreria habitual pel mòdic preu de 1500 Pta. iva inclòs.

1r Congrés de la Coordinadora de
Centres d'Estudis de parla
Catalana

Moviments Socials i Dinàmica Associativa

10, 11 i 12 de novembre de 1994

Moviments socials i dinàmica associativa

Els passats dies 10 i 11 de novembre es va celebrar a Lleida el Primer Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudis que portava com a títol **Moviments Socials i Dinàmica Associativa**. El congrés ha comptat amb una altíssima qualitat de ponents i de comunicacions, i si els noms foren criteri de qualitat, és obvi que els que llegireu a continuació tenen una alta puntuació. El congrés estava dividit en quatre ponències.

La Primera, **Moviments de protesta i resistència a la fi de l'antic règim**, ocupà la primera sessió, presidida per l'historiador lleidatà Manuel Lladonosa, comptà com a ponent amb el valencià Jesús Millan, que com és habitual en ell -ho vam veure recentment a Morella- reflectí el seu altíssim nivell teòric sobre el tema. Les comunicacions, referides a diverses comarques catalanes, van ser relatades per Enric Tello, professor de la Universitat de Barcelona.

La segona parlava de la **Guerra del Francès**. El ponent va ser Josep Fontana, de la Universitat Pompeu Fabra, el president de la taula Josep Benet, director del Centre d'Història Contemporània de Catalunya i el relator, Esteban Canales de l'Autònoma de Barcelona. Com a complement de la sessió, l'historiador Maties Ramisa i el president de l'Associació d'Arxivers de Catalunya, Josep Matas, van parlar de la primera experiència de la Coordinadora de localització de fonts d'arxiu, en aquest

cas sobre la Guerra del Francès i en l'àmbit autonòmic català.

La tercera, **Organització del treball: confraries i oficis** va ser presidida per Josep Maria Benaul, de la Fundació Bosch i Cardellach, un dels centres de la Coordinadora. El relator de les comunicacions -de tots els territoris de la Coordinadora, excepte Andorra- va ser Joaquim Maria Puigvert de la Universitat de Girona i la ponent, la investigadora italiana Alberta Toniolo. Hi acompanyà una conferència de Simona Laudani, de la Universitat de Catània, sobre **Organizzazione e divisione sessuale del lavoro corporato nel Regno de Sicilia durante l'Età Moderna**.

La darrera sessió de treball parlà de la festa com a vehicle sociabilitzat i d'expressió política, sota la presidència del professor Borja de Riquer. El ponent va ser Joan Lluís Marfany, de la Universitat de Liverpool, i la relatora la professora Josefina Roma, de la universitat de Barcelona, que va trobar-se entre les diverses comunicacions amb una de Joaquim Capdevila, un dels assistents al Seminari d'Aracil, una altra de les comunicants va ser Dorothy Noyes, coneguda per la seua tesi sobre la Patum de Berga i que va venir expressament dels Estats Units i parlà dels **performance de façana**, el tractament de la privacitat i la posició de la dona a la façana, abordant la significació, per exemple, dels rodabals. El darrer acte va ser una taula rodona sobre l'estudi de la festa des de l'òptica local i els centres d'estudis, metodologies i tradició-invenció. La taula, molt animada, comptà amb l'etnògraf vilanoví Bienve Moya, conegut per les seues intervencions a Catalunya Ràdio i amb Salvador Palomar de l'associació reus-

Exposició de publicacions dels Centres d'Estudis. Foto: C. Ripollés

Centre d'Estudis Ilerdencs.
Foto: C. Ripollés

senca Carrutxa, que ací coneixem per les seues investigacions sobre les Santantonades dels Ports i el Matarranya.

El Congrés va ser inaugurat el dijous pel vice-president de la Diputació de Lleida, que actuava com a director en funcions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, l'organisme anfitrió. En l'acte va participar Joan Carreres director de la Fundació Enciclopèdia Catalana, principal patrocinadora del congrés i Mercè Renom, presidenta de la Coordinadora. Un cop acabat l'acte, es va inaugurar una exposició de llibres dels centres d'estudis; cal destacar-ne la qualitat. L'assistència va ser suficient (una norantena d'inscrits), si bé es considere necessari augmentar el número i l'abast territorial dels assistents. Les actes seran publicades en breu (esperem no haver de comptar el temps en anys, com és habitual en aquests esdeveniments).

Personalment he trobat en falta aportacions de la nostra comarca, que en alguns dels àmbits sé que existeixen i que són d'un nivell com a mínim homologable amb el nivell del congrés que ha estat molt alt i potser una mica desaprofitat. Sap mal fer coses i que no s'aprofiten prou. Potser, i entono el mea culpa, ha mancat una mica d'informació des de la Junta de l'associació i jo, que en sóc la connexió, amb la massa social. La manca d'infraestructures, que esperem solucionar en breu, i la periodicitat de la nostra revista ho dificulta. És per això que no heu de dubtar en agafar el telèfon i demanar el que vulgueu. No us penseu que és un problema exclusiu nostre, centres molt més grans estan igual, però amb una mica de bona voluntat i infraestructures ho solucionarem.

2a. Assemblea de la Coordinadora de Centres

El dissabte 12 de novembre es va celebrar la segona assemblea de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, de la qual, com sabeu, la nostra associació ocupa una de les vocalies. El primer punt de l'ordre del dia va ser una repassada a les activitats: el servei d'índex bibliogràfic, que funciona prou bé, si bé no té massa subscriptors (recordeu que podeu demanar informació a la Coordinadora 93-5422014 a les vesprades), el Butlletí, el Conveni amb el Servei de Docu-

mentació d'Història Local de l'UAB i la Diputació de Barcelona, el Congrés i les relacions institucionals.

A continuació es parlà del Pla de Treball per al curs vinent, centrat en l'elaboració d'un altre llibre blanc sobre la realitat dels centres d'estudi, comptant de moment amb un promès finançament públic per fer el territori autònic català. Posteriorment es va fer un repàs a la Tresoreria i l'aprovació formal de l'ingrés de nous centres. En la secció de precís i preguntes va aprovar-se un manifest arran de la darrera carta de la Real Acadèmia Espanyola, a proposta de la Presidència, que ha estat destacat

per la premsa, oblidant potser les principals conclusions del congrés o les realitzacions de la Coordinadora.

Un cop feta la roda de premsa, va encetar-se un col·loqui sobre els centres d'estudi i l'Administració, amb la presència de Miquel Llongueras, de la Generalitat de Catalunya, qui encoratja la societat civil, però es negà a subvencionar les despeses infraestructurals dels centres d'estudis.

En un futur es faran trobades semblants amb les altres administracions autòniques i el govern andorrà.

Carles Ripollés

Diners culturals?

Resulta agradable sentir que en properes dates Vilafranca compartirà amb una Casa de Cultura, amb noves dependències per a la banda de música, biblioteca, sala d'exposicions. Però el que resulta curiós és que la construcció d'aquesta casa de cultura s'iniciï amb diners de la Fundació constituïda per ENDESA, els Ajuntaments, els Grups Ecologistes i la Conselleria de Medi Ambient. En el document de constitució de la Fundació es deia que els diners d'aquesta contribuirien a paliar els danys causats per ENDESA i per la central tèrmica d'Andorra, també deia que part dels diners es destinarien a projectes presentats per associacions de tot tipus, i també que es destinarien diners per als ajuntaments. No s'ha construït, a Vilafranca, una Casa de Cultura a causa de la contaminació? Com és que ara amb diners de la Fundació es construirà?

No és criticable, ben al contrari, que es construïsqué una Casa de Cultura a

Vilafranca, però sí que caldria fer un incís en la procedència dels diners, que haurien de destinar-se exclusivament a projectes i tasques medioambientals, perquè realment fan falta. En el moment que es destinen diners a construir piscines, frontons, cases de cultura... amb diners de la Fundació, no vol dir que fa falta que les administracions invertisquen realment? Perquè sí, és perfecte que Sorita, Palanques o qual-sevol poble tingue infraestructures, contra més millor, però si aquestes es financien amb diners de la Fundació estem davant del reconeixement de l'Administració que aquests pobles desgraciadament tenen mancances que es supliran gràcies a que ENDESA ha reconegut finalment que assassinava els boscos dels Ports. I caldria recordar les paraules d'un càrrec dels ministeris, Josep Cantavella, en la inauguració del càmping de Vilafranca, on venie a dir més o menys que l'Estat havia deixat durant molts anys l'interior de la mà de Déu. Els diners de la Fundació potser paliaran aquesta situació, però aquestes mancances haurien de ser suplides d'una altra manera. Els diners que aporten ENDESA i la Conselleria que ajuden a recuperar el malmès medi. Però que Generalitat, Diputació i Govern Central es preocupen d'evitar el despoblament d'aquestes comarques i de dotar-les d'infraestructures productives, no només boniques i de façana, infraestructures que ajuden al desenvolupament real de l'interior.

Perquè en tot moment se'ns ha dit que els diners d'ENDESA no substituirien les inversions, veurem què passe al cap dels anys.

Lluís Puig i Gil

L'aqüeducte de Morella

Un aqüeducte, malgrat les aparències segoviano-morellanes, no és conjunt d'arcades sinó un tub pel qual es condueix l'aigua, tal com el seu nom indique.

A Morella, el rei Jaume que, com ere rei, ere l'amo de totes les fonts, es va passar de generós i ens va deixar agarrar aigua perquè els morellans no es moriren de set, cosa que haguere beneficiat al conjunt de la humanitat.

L'aigua calie portar-la des de la font de Vinatxos fins al nucli urbà i això vol dir que de Vinatxos a Morella hi havia una canonada per a portar l'aigua. Com que no s'havien inventat les bombes i donar-li voltes tot el dia a un caragol d'Arquimedes només ho suportarien els esclaus, la canonada havia d'anar baixant poc a poc des de Vinatxos a Morella perquè l'aigua correguere, però no massa, per no haver-la de pujar amb una senya que algú haurie de moure. Com que les muntanyes no són uniformes, per passar la Pedrera i Santa Llúcia van haver de fer els arcs que suportaven la canonada.

Ara l'aigua ve per unes altres vies i ja no fa falta. Precisament una de les noves vies de l'aigua, junt amb les obres que es fan a la carretera general i que es carregaran un altre tros de la canonada m'han fet decidir a escriure.

Encara queden molts trossos de canonada, en moltes parts només la paret de dins que serveix com a paret del bancal. La podreu diferenciar de les normals perquè no és de pedra seca, sinó encalada i a la part de dalt insinue un arc cap a fora, que ere la volta de la canonada. Si aneu de Sant Llúcia a la Pedrera, a mà dreta i a una alçada que podreu

trobar seguint una línia imaginària dels Arcs de Santa Llúcia, és on millor es veu. En alguns trams, si la seguim, trobareu la canonada sencera, que és prou gran per cabre un home ajupit i, m'imagino, que en cas de tronada algun pastor l'haurà feta servir.

Eixe patrimoni no s'ha de deixar perdre i és prou barat de mantenir. La meua proposta, amb el preceptiu permís dels propietaris i de les autoritats competents de Patrimoni, és consolidar aquells trossos que tinguen perill (desbrossar un poquet i reajuntar algunes pedres) i fer evident el recorregut de l'aigua des de Vinatxos a la ciutat amb algun sistema -econòmic, a mi se m'ocorre una cinta blava resseguint els llocs on no quede res- per a fer evident la línia descendent citada i que no calgue imaginar-la.

A part dels cost de la cinta i la mà d'obra, el pressupost no creixerie més que en la confecció i impressió d'un opuscle explicatiu de la història de l'aqüeducte, que podrie tindre dos versions: una, per a adults i una altra, didàctica, que podrie aprofitar-se per a les classes de socials i les de física.

Podrie ser un atractiu més de Morella, barat d'aconseguir (i sempre es pot buscar una subvenció) i que és evident que ningú que vegere la línia blava venint de Montroig deixarie de preguntar pel seu significat a l'oficina de turisme.

Carles Ripollés

Responsabilitat i comoditat

Amb massa facilitat ens autodefensem i ens justifiquem els errors, les mancances, la poca profunditat d'esperit i altres coses que es donen amb una certa abundància en el nostre món, on, de vegades, pareix que es fa bandera d'haver perdut la brúixola i les cartes de navegar i es repeteix, sovint sense saber què es vol dir: **hi ha una profunda crisi de valors.**

Mentre se'ns omple la boca dient això, hom té la sensació de descobrir en la base de tot una bona dosi de comoditat i una facilitat gran per a fugir d'estudi i declinar responsabilitats.

Se sent dir amb molta facilitat i com si fore el més avançat en el saber: *tots ho fan; ah, jo com tots; on et penses que vius?*; *això funciona així*; i tot un seguit de frases d'aquest estil que són un signe clar de por, de manca de personalitat, de poques ganes de ser conseqüent amb el que un pense, perquè ser coherent i mantenir la paraula és una mica més difícil.

I, moltes vegades, això no és més que una qüestió d'imatge (d'hipocresia es deie) perquè aquells valors que es diuen perduts segueixen ben vius dins nostre. Si realment ens fore igual no tindriem

cap necessitat de justificació ni de comparar la nostra conducta amb la dels altres.

Sempre ha estat bo i sempre ho serà ser bona persona, ser un bon treballador, ser bon estudiant. I és, precisament, esta societat que diu que ha perdut els valors la que demane gent cada cop més preparada, més bons professionals i la que lamenta que les persones no siguen tan íntegres com caldrie.

També és curiós, en el món de l'estudi, que pràcticament es fa gala del fracàs, dels mals resultats i es desprecie els que ho fan bé i els que se n'ixen.

Val la pena de no deixar-se engatassar. Això, la majoria de les vegades no és altra cosa que l'enveja o el mecanisme de defensa que fa que el propi malestar interior pugue tenir una eixida airosa.

L'obligació de tots és de donar el màxim de les pròpies possibilitats, de tenir esperit crític (no rebentador) per exercir la pròpia independència i llibertat i tenir la fortalesa i el vigor anímic necessari per no fer criteri de la vida el que digue l'altra gent. És a dir, calen persones fortes i com cal. I, a la llarga, el més important és viure harmònicament amb un mateix i amb l'esperit obert als altres, únics criteris veritables que aguanten i suporten el pas del temps i de les modes.

J.P.

IRRIAGRO

SISTEMES DE REG

VENDA AL PÚBLIC DE:

- "Tuberías" de PVC i accessoris
- Mangueres de polietilè i accessoris
- Materials per a reg per aspersió
- Material per a reg per degoteig
- Programadors agrícoles
- Motobombes diesel i gasolina
- Bombes (submergibles, horitzontals, pressió, etc.)
- Dipòsits, "cubes" i "silos" de fibra de vidre

PRESSUPOSTOS I PROJECTES DE:

- Basses (formigó, PVC, etc.)
- Conduccions d'aigua
- Regs per aspersió
- Regs per degoteig
- Comunitats de regants

Crta. Morella, km. 3.300 • 12006 Castelló.
Tifs. 21 49 49 - 24 41 64

Benvolguts/des amics i amigues:

Us envio a tota marxa les notícies rebudes darrerament, trobareu les de sempre, les clàssiques, les semi-de tota la vida i les darreres adquisicions... No direu que açò no és un servei. Llástima però, que encara no puguem oferir-vos servei telemàtic com les publicacions d'èlit; no pergeueu l'esperança que això és l'últim que es perd i tot arribarà!

Rebeu un abraç i que vagi molt bé,

La vostra AU!

Revistes

- En l'apartat de revistes locals i comarcals amb notícies diverses hem rebut:

* Del Baix Maestrat:

- De Traiguera el seu diari local. En tenim molts números des del 201 fins el 207, podeu llegir en el 202 un reportatge sobre l'arxiu del retratista de Canet, el 203 hi ha un article sobre paper moneda de la guerra al Baix Maestrat.

En el núm 204 hi ha una crònica detallada de les festes majors. I en el Traiguera 207, trobareu entrevistes a personatges que han fet història coses d'esport i una notícia referent a la construcció de les noves escoles en el darrer núm que hem rebut, al 208 podreu llegir entre d'altres coses un estudi sobre els goigs de la Maredeu de la Salut.

- Vila de Càlig, centre cultural La Torre, número 19.

* De la comarca del Montsià, tenim notícies de dos llocs:

- Amposta ens fa arribar el butlletí que edita el museu del Montsià. Tenim els números 24 i 25, podreu informar-vos (en el núm 24 una crònica sobre els lligallos al Delta de l'Ebre, en el 25 es dediquen a estudiar els orígens del conreu de l'olivera a la Sènia).

- Les Cases del Riu, en el seu diariet núms 18 i 19. Hi ha moltes notícies relacionades amb les festes quinquennals.

* **Lo Floc**, revista del centre d'estudis Riudomencs Arnau de Palomar. Tenim 3 números; en el 137, el tema central es dedique al comerç de la neu a Riudoms en els segles XVII-XVIII, en el 138 el monogràfic es dedique a la problemàtica dels incendis forestals titulat «foc al hosc» i en el núm 139 hi ha una referència històrica a Ventura Gassol i la simbologia de Janus, un resum del XI Seminari d'estudis sobre el Baix Camp que tractà l'organització de l'empresa familiar agrària).

* De la nostra comarca hem rebut:

- El diari d'informació local de Morella, núm 35, amb notícies diverses: sobre la carretera, les festes, el sexenni, etc)

- Boletín de la Colonia y Villa de Forcall **Bisgargis** núm 241, on és notícia la publicació del llibre de J. Eixarch «Forcall y Pueblos de la Comarca dels Ports»

* Les Illes també ens mantenen al dia; d'allí rebem:

- **L'Estel de Mallorca**, un noticiari general; tenim els números 298 i 299.

- **Portula**, informatiu cultural del Marratxí, núms 141-148 amb el format de revista. És una publicació que arreplegue les notícies de la zona; hi ha entrevistes, esport, gastronomia, festes, etc.

* L'Ajuntament de Paterna, ens envie el full de divulgació lingüística i cultural que edita. És el núm 2.

* De Xàbia, rebem el **LLaüt**, 14 i 15 publicació per a menors de 180 anys, revista mensual per a xiquets i xiquetes, amb molts de còmics, molt d'humor i històries divertides.

* La revista **Saó** (números i monogràfics molt interessants), tenim:

- Núm. 175, entrevista a Ramon Lapiedra. Monogràfic 16, dedicat als mitjans de comunicació al País Valencià.

- Núm 176, a més del quadern central on es repasse la història i la situació actual del bisbat de Sagoró-Castelló, podreu llegir una entrevista, que fa anys ja van publicar a Joan Gil-Albert; és un homenatge al poeta mort aquest estiu. En la secció de llibres, destaquem la crítica que Guillem Calaforra fa sobre dos llibres «Fuster Sabàtic» i «Dietari inèdit» que Miquel Alberola i Vicent Martí publiquen a l'editorial Aigua de Mar Edicions (recordareu que Guillem Calaforra va col·laborar a la nostra revista en un interessant comentari sobre el seminari "Error i Engany" de Lluís V. Aracil, al qual va assistir l'estiu 93). S'inclou en aquest número el monogràfic 17 dedicat al sexenni de Morella.

- Monogràfic 18, dedicat als espais naturals del País Valencià; núm. 177, el dedique a parlar dels premis Saó 1994.

- Núm. 178, el quadern se centre en els textos litúrgics, i el monogràfic 19 dedicat a l'economia valenciana.

- Núm. 179, entre d'altres podreu llegir l'entrevista que es fa al bisbe de Mallorca i el tema del dossier que el dediquen a parlar del turisme. Monogràfic núm 20 dedicat a la família enguany que n'és l'any.

* D'Alcanyís, rebem informació d'activitats culturals. Festivals internacionals dels castells d'Alcanyís i Vallderroures a l'estiu.

* La revista **Alba 8**, del Centre d'estudis comarcals, d'Ontinyent i la Vall d'Albaida, porte un dossier dedicat a les comarques centrals valencianes, història, cultura, art, arqueologia, lingüística, arxius i documents, noticiari, ressenyes....

* **Butlletí de la Selva**, editat pel Consell Comarcal de la Selva. Notícies.

* **Depana en acció** revista que edita la Lliga per a la Defensa del Patrimoni Natural. Hi podeu trobar en el núm 1, informació sobre el delta del Llobregat, el pla de residus especials, etc. En el núm 2 hi ha informació sobre la modificació de la llei de costes, dels incendis, i el calendari d'activitats que realitzen.

* Un altre **Estel**, en aquest cas el que edita el Centre Excursionista de Castelló. En el núm 7, apareix entre d'altres, la marxa Castell de Cabres-Herbers (itinerari i alguna nota d'història, també podreu trobar la presentació del centre excursionista de Vilafranca amb telèfon i les activitats que organitzen per si esteu interessats/des. El núm 8, explique l'itinerari Hostalets de Benassal-l'Avellà, i afegeix un reportatge sobre la Font de la Salut a Traiguera.

* **Revista de Girona**, és editada per la Diputació de Girona; es tracte d'una publicació molt acurada on es tracten qüestions d'història, de literatura, etc. Tenim alguns números. Em permeto assenyalar-vos algunes de les informacions que hem trobat d'interès:

El 164 porte un document important: cartes inèdites de Dalí a Miró. El núm 165 parle del turisme rural i d'un ofici extingit, el de carboner. Al núm 166 es parle dels exàmens de batxillerat de Josep Pla, hi ha també apunts sobre el naixement del pintor Joaquim Vayreda... El número 167, va dedicat a l'escultor Fidel Aguilar, Josep Maria de Sagarra i Antoni Varés (cartellista, els anys de París).

REBOLL

Encara ens queden:

* **Almaig**, revista que arribe des d'Ontinyent amb documents d'història, de literatura, etc.

* **Gausac** Publicació del Grup d'estudis locals de Sant Cugat del Vallès, núm 4.

- El butlletí núm 64 que trau el Centre d'estudis Alcoverencs, amb un treball de recerca sobre la «construcció de la casa de la Vila d'Alcover (1591-93).

- La revista **Lluïta**, habitual també dels nostres intercanvis. Tenim aquests números: 182, dossier sobre els incendis, i una anàlisi de les eleccions europees 94, 183; un dossier central que titulen quan els boscos esdevenen deserts, 184, el dossier: l'ofensiva del nacionalisme espanyol.

- **L'Aiguadolç**, revista de literatura, que publica l'Institut d'estudis comarcals de la Marina alta, en aquest cas ens envien una publicació «art i natura» que arreple-

gue les creacions d'una exposició realitzada aquest estiu i que duu el mateix nom «art i natura».

- **El Butlletí del centre d'estudis de la terra Alta**, núm 19, dedicat a temàtica històrica, social i de costums sobre moles, molins i moliners.

- Un altre butlletí, centrat més en qüestions que afecten el medi natural, **La casa verda**; núm 81, una referència al conveni Endesa. En el núm 82, un especial sobre l'impacte de les incineradores, el 077 i una altra referència que ens pot interessar sobre la signatura del conveni Endesa.

- Del centre d'estudis Alcoverencs, el butlletí núm 64 amb el tema monogràfic sobre la construcció de la casa de la Vila d'Alcover (1591-93).

- **Gran Penedès**, núm 41, revista bimestral d'informació comarcal es poden trobar rutes per a caminar, referències històriques sobre monuments d'interès, i un apartat dedicat a usos de certes plantes. Núm 42, Cubelles.

- **Rails**, Butlletí del centre d'estudis d'Ulldecona, núm 4, (estudis sobre arqueologia, els topònims Cogul-Cogull-Cogula-Coguilla, i un estudi sobre natalitat, fecunditat i il·legimitat a Ulldecona al segle XVIII.

Agraim també la informació que des del Programa Printer ens fan aplegar.

Us fem la llista ara dels llibres que hem rebut, així com dels intercanvis que hem encetat:

Llibres i estudis:

- «**Aguas Calidae**» (Caldes de Malavella) és un estudi arqueològic de Jordi Merino i Serra, Josep M. Nolla i Brufau i Marta Santos i Retolaza, sobre la presència romana a la Selva.

- **Quaderns de Vilaniu**, Miscel·lània de l'alt Camp institut d'estudis Vallencs, Núm 25.

Revista de Girona

- **Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura**, tomo 70, entre d'altres estudis us pot resultar curiós un estudi sobre el "teatro religioso en el Corpus de Morella" realitzat per Angel Sánchez Gosalbo.

- **Boletín de la sociedad castellonense de cultura**, tomo 70 (2), Cartes de repoblació castellonenques de la casa de Medinaceli, Geldo, Fanzara, Suera, Castro-Fongeuilla i els llocs de la Serra d'Eslda (Antoni Grau i Escrihuela, de Laureano Robles; el arabista Castellonense Pascual Meneu, amic d'Unamuno (cartes inèdites). Objectes d'us litúrgic en l'Església de Santa Maria de Castelló de F. Olucha Montins. Els aragonesos a Castelló en temps de Pere I per Francesc Esteve Gálvez.

- **Contrapunt**, centre d'estudis i debats. Llibre el senyoriu jurisdiccional a la Garriga (segle XIV).

- **Annals**, 89-93, que ens envie el Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, es publiquen diversos estudis (ciència, història,...).

- **Finestrelles**, núm 6, edite el Centre

d'Estudis Ignasi Iglésias de Sant Andreu de Palomar: oficis, literatura, música, història...

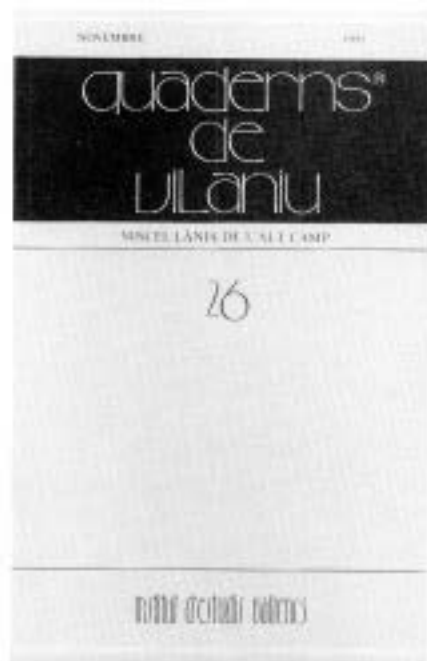
- Ajuntament de Rubí, llibre publicat **Rubí a l'abast**.

- **Quaderns de Vilaniu**, Miscel·lània de l'alt Camp institut d'estudis Vallencs. Núm 25.

Noves adquisicions:

- De Vinaròs: «Vinaròs» setmanari d'informació local, núm 1878. Aquesta

publicació està batejada, però, amb el nom del DIARIET, és molt popular i hi caben totes les notícies que es desenvolupen a Vinaròs (les activitats de l'escola d'Adults, les polèmiques entre responsables de partits polítics, les festes, necrològiques, casaments, batejos, esport,... de tot).

- **El Tempir**, núm 2, és el butlletí de l'associació cívica per la normalització del Valencià a Elx (Baix Vinalopó).

- Encetem intercanvi amb el Centre d'Història Natural de la conca de Barberà. Publiquen el butlletí anomenat **Reboll**, ens envien totes les revistes publicades amb temes d'història natural.

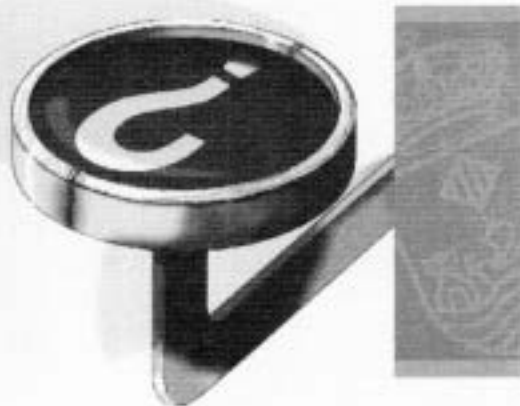
Premis i Concursos:

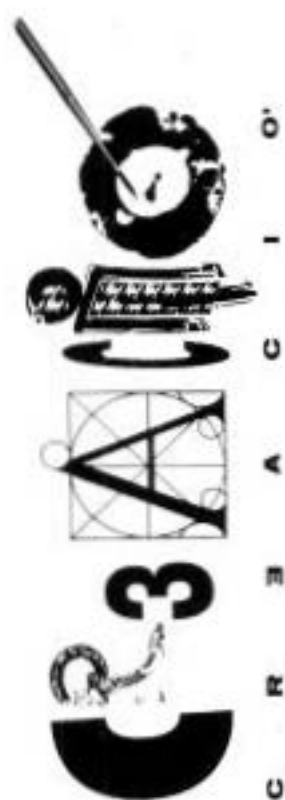
- **V Premi Carmesina** de narrativa infantil (fins 1 de març). Mancomunitat de Municipis de la Safor.

- **XIV Premi de Narrativa Felipe Ramis**, fins el 7 d'abril de 1995.

- **Concurs el Gos i la Tortuga**, Ajuntament de Benidorm fins l'abril.

XIV Premi de narrativa Felipe Ramis

Els colors de la ciutat celeste

A, a la una

La primera impressió va ser de rebuig, de dolor atemorit d'incrementar-se de fàstic, de por al desconegut, a l'insòlit, de pànic claustrofòbic, inclús tot d'una va sentir en el seu cor la inflexible força d'esdevenir incert. Més tard, però, la cosa va canviar, el cel s'obrí i el que havia estat terror es transformà en confiança, el que instants abans eren patiments mutaren a plaers de la més delicada procedència, un tant inexplicables i intangibles -això és indubtable-, però, com ja és sabut, del cap d'una lletra no se'n pot treure massa l'aigua clara, i menys encara, en afers sentimentals. Així doncs, allí estava, plantificada com una reina, tota ella recent impresa en aquella blanca, seductora i alhora plastificada superfície de paper.

L'instint la va fer interessar-se per les presències dels seu voltant, que tot i que no podia percebre-les visualment, perquè l'angle de visió no li ho permetie, les intuïe amb certa claredat per aquell setè sentit tan característic i definidor de la fauna lletril. Per damunt de tot, a baix a la dreta, ben a prop, detectava la puriyent presència d'una S Bodoni, gloriosament majúscula, que àvidament es rebufava per tot el seu cos en un intent desesperat que les seues tendres i sucoses formes

no s'escampessin amb desordre pel paperam. Més avall i després d'un impressionant desplegament de renglons de lletres petites o menors que no li despertaren cap tipus o mena d'interès (perquè pertanyen a una altra mesura de les coses), es perfilava omnipotent un clarament embriagat signe d'interrogació que, per què no dir-ho, enigmàtic, es rentava les mans.

A, a les 2

Un punt dura, amb molt de nervi empipador pel mig i no en massa bon estat de conservació foren els tres pensaments que circularment li rondaven pel cervell mentre enviava gola avall un bon tros, quasi la meitat, d'un incaut i innocent punt que hàbilment havia capturat minuts abans; l'altra meitat de la peça, que encara donava petits senyals de no haver abandonat aquest món amb tímides contraccions, ere fortament agafada mentre no deixava d'emetre abundantment la seua sang a l'exterior, com a inequívoc senyal de protesta i disconformitat. Unes cometes, que com el punt, havien estat gràcilment pasturant per la zona, s'ho miraren de lluny tot congratulant-se de no ser elles les fagocitades. De seguida, però, abandonaren el lloc despavorides en veure com una M Helvètica, que tenen una ben guanyada fama d'ésser el tipus més ràpid, s'aproximava per la reraguarda amb un posat de gana més que sospitós.

Un cop va enllestir el punt i veient que el seu estómac ere lluny encara de sentir-se satisfet i declarar-se fart, és més, demanava a crits la introducció de més nutrients tot segregant més i més àcid, es va sentir en la inexcusable obligació de prendre mesures. Rastrejà, doncs, novament els seus voltants en busca de una nova troballa gastronòmica. Ràpidament se li va fer tentadament present una petita rabera de signes musicals que jugaven a pilota dis-

cretament, silenciosos com són, a més, embadalits en els avatars del seu joc semblava que no pararien compte dels possibles moviments de cara a la seua captura. Un cop feta aquesta estimativa reflexió passà decididament a l'acció, una acció que de seguida va donar evidències més que suficients per a donar-la com a fallida, perquè els àgils objectius, en adonar-se del més mínim moviment de caire possiblement amenaçador, apretaren a córrer com posseïts i, amb aquella alegria que els caracteritza, es van perdre en la llunyania. Al cap i a la fi això no l'inquietà pas gaire, ja que coneixie amb escreix la natura d'aquells éssers i sabia que, amb dues carnes solament, les possibilitats de captura eren més bé minses. S'adonava ara, no sense sentir una bufarada de vertigen per tot el cos, que els records d'altres existències li trucaven a la porta de la memòria i recordà, vagament, això sí, que alguna volta havia habitat en una plana groguenca, força acollidora, amb molta llum i amb tal presència de signes com els que havia intentat atrapar minuts abans, que inclús estava segura d'haver pogut capturar-ne un bon grapat. Ara, però, s'hauria d'acontentar amb la vegetal racció d'un parell d'accents farcits amb crema de tinta verda.

A, a les tres

Després d'un bon àpat, la son de les lletres, dels nombres i d'un determinat tipus de mosca que habite en alguns llocs pantanosos del sud-oest asiàtic, té el maliciós costum (un tant capriciós) d'assaltar la seua pobra víctima indefensa estabornint-la amb un decidit petó a la boca per a, seguidament i sense perdre temps, emportar-se-la ben agafada de la mà (en el cas de ser mosca, agafada d'una de les potes) cap al món de les formes indeterminades i això, que per a l'insecte és del tot inofensiu, és més, tendeix clarament a ser constructiu, reparador i fomenta la seua creativitat, per a una lletra o nombre, del caràcter o raça que sigui, pot tenir catastròfiques conseqüències, perquè la seua característica sensibilitat se sent impactada i els fa patir greus trastorns de personalitat que, en tornar dels somni, els fa aparenar la forma d'altres individus de la seua espècie o altres no menys preocupants patologies com ara: retornar cap avall o fora de lloc o fer-se semi-transparent i sense força o simplement no ser-hi, desaparèixer en el no-res més infinit.

Xavi Perlado

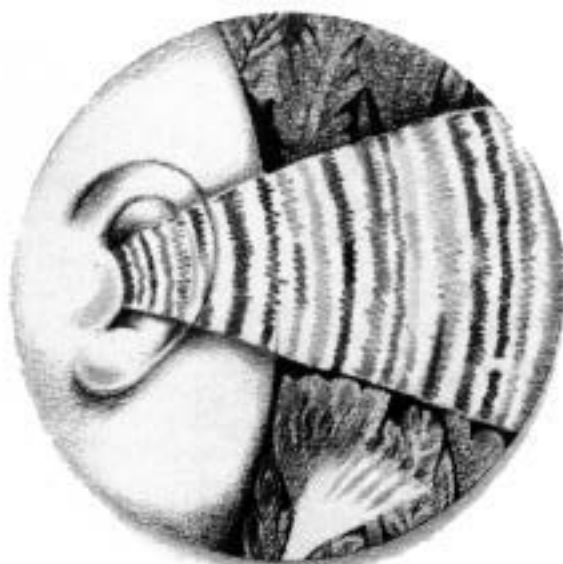
Orella escrivana

Mancomunidad Turística del Maestrazgo

El grup teatral la Fura dels Baus, conegut per les seues posades en escena rebels, ha presentat la seua última creació: **M.T.M. (versió 1.5)**

Esta obra està dedicada a la manipulació de la informació i com que ells mateixos diuen que M.T.M. pot voler dir moltes coses (Mireia Té Morbo, Manteniu Televisors Muts, Miserable Teatre Mundial,...) hem aplegat a la conclusió que també vol dir Mancomunitat Turística del Maestrazgo, que en la manipulació de les realitats comarcals són uns genis.

Orella barroca

Preguntes al vent

Els majorals de l'any passat no van estar corporativament ni als llocs ni als actes de la festa de Sant Antoni. Que també estaven enfadats amb Sant Antoni?

Feliciano Fuster dixit

És evident que les centrals no-nuclears també han generat problemes, com és notori" (Catalunya Ràdio, 29-11-1994)

Dipòsit (de turistes)

Tenen tantes ganes que els turistes vegem el nou dipòsit d'aigua de Morella que no han posat cap senyal de via sense eixida a la pista per evitar que els qui entren es pensen que és la carretera de Torre d'Arques.

Més senyals

Com els nostres ajuntaments no tenen massa diners, els proposem que fagen els senyals de trànsit provisionals repintant els milions de cartells que les administracions deixen cada vegada que mouen una pedra.

Arguments sense acabar (de quatre premises, molt alt nivell)

- 1.- A Morella vénen turistes.
  - 2.- Els turistes fan fotos.
  - 3.- La foto típica és posar la família sota l'arc d'un portal de la murada.
  - 4.- Als portals hi ha semàfors(!!) de l'Atlètic de Madrid i contenidors de vidre
- CONCLUSIÓ...

Campanes

Segons he sentit dir, a Morella, no tocaran la campaneta de missa de la tarda perquè entre la capella i la sagristia (on és l'interruptor) hi ha molt de tros i perquè per anar al cine tampoc no toquen cap sirena.

Carreteres

Els nous senyals de la carretera N-232 han aportat algunes novetats, a més d'omplir les vores de ferro:

- Hem guanyat alçada als ports de Querol i de la Torre-miró. Deu ser allò que diuen que la terra es mou.

- Hem perdut les "ll". Hem passat de Regall a Regal i d'Espandella a Espan-dela. Criteris d'economia, possiblement.

LA FURA DELS BAUS
presenta a Barcelona:
M.T.M.
(versió 1.5)

del 17 de novembre
al 4 de desembre
de dimarts a dissabte a les 22h.
diumenges a les 20h.

MERCAT DE LES FLORES

EL CAMP

Cultiu de gírgoles, una activitat interessant i productiva

A la terra apareix una capa de filaments diminuts i microscòpics. És l'aspecte de florit que tots coneixem. Després apareix el bolet i, poc a poc, agarreix forma tan característica. El barretet de la gírgola, que està lleugerament replegat cap avall tendeix a estendre's i apareix una línia de color

clar seguint la vora. És llavors quan el bolet ha madurat i està a punt per a replegar-lo i portar-lo a les nostres cases.

Aquests aspectes, descrits en forma simplificada, es poden observar en el seguiment del cultiu d'aquests fongs.

El cultivador ha de provocar unes condicions medioambientals canviants i adequades, tenint en compte la temperatura, la humitat, l'aireig i la llum, en recintes o sales de cultiu, perquè el miceli, o conjunt de filaments dels quals hem parlat anteriorment fructifiquen i apareguen els bolets. Però abans, han entrat en joc els encarregats de l'elaboració d'un substracte nutritiu i els laboratoris encarregats de seleccionar el miceli.

De tot aquest treball cal destacar-ne el resultat, l'alta productivitat de les plantes de cultiu de gírgoles. En condicions òptimes podria preveure's una producció global de 20 a 25 Kg. de gírgoles per 100 Kg. de compost durant 7 o 8 setmanes, és a dir, al voltant de l'11 al 13 % de pes respecte del substracte humit cultivat.

El cultiu de bolets pot resultar, doncs, una activitat entretinguda i molt interessant. A més a més, a banda de poder obtenir gírgoles per al propi consum, la comercialització d'aquest producte resulta un negoci rendible i, a la llarga, podria ser beneficiós per a l'economia de la nostra comarca. Podem parlar de l'èxit obtingut en el cultiu i comercialització de rubiols a la comarca La Manchuela (províncies de Cuenca i Albacete) i com-

parar-la amb les possibilitats de la nostra comarca.

L'any 1977, a la comarca La Manchuela va sorgir i es va implantar de manera massiva el cultiu del rubiol en 20 poblacions. Aquesta experiència conjunta es va iniciar a partir d'altres experiències aïllades. Aquestes persones emprenedores eren uns cultivadors sense experiència prèvia.

A la nostra comarca la manca de gent especialitzada en aquest camp es vorà superada per una formació continuada oferida pel C.I.S.E. (Centre Integrat de Serveis Econòmics) que s'inicia amb el curs de cultiu, transformació i comercialització de gírgoles i amb la possibilitat d'experimentar en una planta pilot perfectament equipada. A La Manchuela l'èxit d'aquest cultiu ha estat impressionant, el cultiu del rubiol ha tingut un gran impacte socio-econòmic i ha suposat la pràctica ruptura amb l'agricultura tradicional excedentària i poc rendible.

A la nostra comarca, el cultiu de gírgoles podria tindre uns efectes pareguts. Però el més important, ara com ara, és que aquelles persones que, mogudes per la curiositat i interessades en el cultiu de gírgoles, bé com una activitat de passar el seu temps lliure, o bé com una via per a incrementar els seus ingressos, vegem en aquest curs el primer pas per a obtenir les seues pròpies gírgoles durant tot l'any sense haver d'esperar la tardor.

Marta Aguilar Izquierdo
(A.C. de l'MPD)

CAIXA RURAL

S.C.O.O.P. DE CRÈDIT LTDA.

La Carta Pobla de Morella, abril 1233

Autors: Arcadi García Sanz i Vicent García Edo.

Editat per la Generalitat Valenciana, Ajuntament de Morella i Fundació 50 Sexenni.

Imprés a Gràfiques VIMAR de Picanya (València), Sant Julià, 1995.

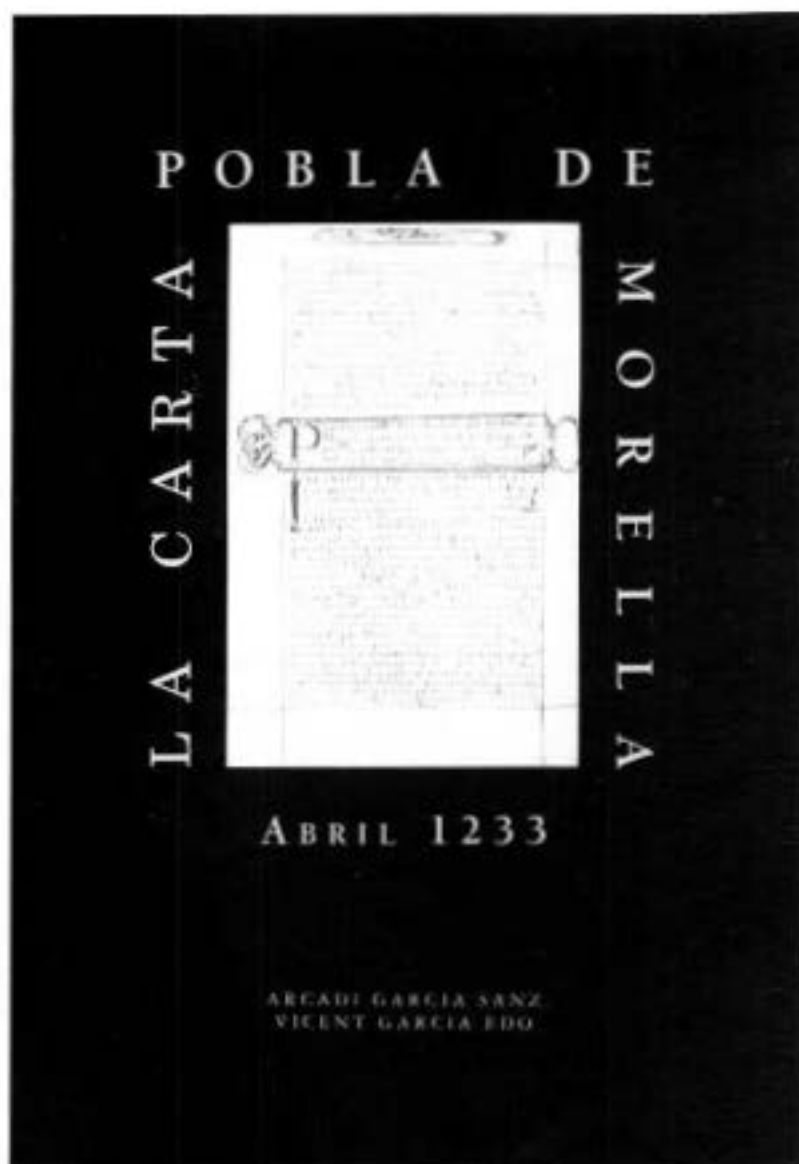
Extracte d'un llibre en format Din A-4 vertical de 62 pàgines. El contingut es troba distribuït en tres apartats precedits d'una presentació de l'alcalde de Morella Xavier Fabregat i una introducció.

La primera part: els furs aplicats a Morella en el segle XIII. La segona, inclou els documents de la repoblació de Morella i la tercera, recull l'apèndix documental.

El llibre està il·lustrat amb les reproduccions dels documents que s'estudien i es comenten.

Va ser presentat a Morella, a la casa Ciurana, en el transcurs de l'acte cívica del dia del patró Sant Julià. Arcadi García, un dels autors del llibre, va fer el parlament de presentació i explicació del llibre amb l'eficàcia, claredat i amenitat que ja ens ha demostrat tantes altres vegades, aconseguint sempre per part de l'auditori la simpatia i el gust pels àrids temes de la investigació.

Allarg del seu discurs va voler deixar molt clara la seua adhesió a la gent i les persones d'aquestes contrades, així com manifestar la reflexió que el futur d'aquestes comarques demana d'una forma ineludible la unió, la cooperació i la confluència de mires i esforços.

Morella musulmana 1100-1232. Al Yami.

Autor: Eduard Iranzo.

Editat pel mateix autor.

Imprés a la impremta Ferrer de Morella. Novembre, 1994.

Libret de 69 pàgines en format aproximat de quartilla vertical (15 x 20).

Es tracte d'una hipòtesi prou coherent, sense documentació ni bibliografia, sobre el període precristià de Morella.

És tot el plantejament d'una hipòtesi que funcione pels camins de la genialitat, del somni, de la sorpresa, del núvol que amenacen tempesta, dels vents de cerç i tramuntana que s'enduen les coses per davant. *Si non e vero, e ben trobato* i seria divertit que fore *vero*. Com a mínim s'haurà de tenir en compte tant per a demostracions afirmatives com negatives.

En últim terme el que sí que és veritat és que aquest libret ha obert la finestra

de bat a bat i el corrent d'aire costipe molt. Si es demostren les afirmacions d'Iranzo hi ha per davant un camp immens d'estudi i de poca exploració fins ara ací a Morella.

TRADICIONS POPULARS

per Domi Pastor

Anecdolari Sexennal

Al final de l'article de la revista anterior em van quedar unes quantes coses per contar. No tenia més espai. Es tracte d'algunes anècdotes relacionades amb el Sexenni.

Com a les festes es reuneix tanta gent a Morella, del poble i de fora, sempre passen coses. Segurament, en el moment que passen, com estem atrafegats i nerviosos, no ens solen fer massa gràcia, però amb el pas del temps es va llevant ferro a la cosa i ens quede en la memòria la part graciosa de les coses i dels successos. La memòria té eixa gràcia, que podem anar oblidant les coses desagradables i recordant les més amables. Qui sap si això és el que vol dir allò que *qualquier tiempo pasado fue mejor?*

Voldria no hi hage cap mala interpretació del que us explicaré en aquest article, perquè no hi ha cap intenció de buscar la part ridícula de res. Es tracte només d'explicar uns fets amb tota senzillesa per la gràcia que tenen o que a mi sempre m'han fet.

Preparació de Festes

Allarg de l'hivern anterior a les festes **A**senties dir sovint:

- Haurem d'amanir dos pernilets i dos espulons per a les festes, perquè els esmorzars es fan difícils per a tanta gent i els sopars un poquet curts.

I els pernilets i els espulons ens salvaven el compromís en més d'una ocasió.

Del panoli no en parlem, perquè pareixie promesa haver d'anar a tastar el de casa de tots els amics, aixina que el plat del panoli tenie permanència contínua damunt de la taula tots els dies de les festes.

I aixina va ser el que us vaig a contar.

Una dona, molt amiga de mon germana la gran s'havie fet el compte d'anar a totes les misses majors i sentir tots els sermons, però se li va ajuntar una gentada de forasters que feie feredat.

De matí, entre que els amanie l'esmorzar i després posar-se a fer el dinar -que sempre ere de dos o tres plats,

perquè hi havie fama que a Morella eixos dies es menjave molt bé a totes les cases- a aquella dona se li n'anaven tots els plans per en terra. Adéu misses majors i sermons!, perquè la mica de temps que quedave entremig se l'endue l'escudador.

Ho va comentar aixina davant de tots, tota preocupada, i ells, pobres, es van exclamar:

- Xe, per nosatros no pergues els costums. Compleix amb les teues devocions i amb la Marededéu que nosatros ja *mos* apanyarem.

Ella no en va fer més calendari.

Ah, xiquets! Si que es van apanyar, sí! No s'ho van pensar gens!

Quan va baixar de missa (les dones no anaven al retaule), s'havien pujat un pernilet dels que l'ama guardave per les situacions de compromís, es van entaular i van deixar l'os pelat. Bon violí per al concert!

Com van notar que a l'ama no li va fer gens de gràcia trobar-se amb tot allò, li deien justificant-se:

- Pernil amb este gust no en trobes a cap lloc. *Mos* l'ham menjat sense pa!

Després del disgust, l'ama de la casa va tindre bon compte de no deixar cap pernilet més a mans de tots.

I quan acabave de contar-ho feie:

- Ara comprenc per què em deien que no em preocupara, que ja s'apanyarien. Ja ho crec que sí...

El bou de l'hostal

Eren les Festes de l'any 22. La nit de la plantada del carrer de la Marededéu. Quan Déu te vol, pel carreronet del Rullo algú cridave:

- Un bou, un bou!

Justetot. Apareix, pujant pel carreró un bou amb una cornamenta més que regular. Els hòmens que estaven dalt de les escales, en vore'l, van baixar corrents. Jo, que era molt menada, estava assentada a les escaletes de l'"Assilo". Va vindre mon pare, em va agarrar amb una sarpada, i vam parar a l'entrada de casa.

Només colar, el bou va passar amb un home a rere que anave cridant:

- El bou, el bou!

Aquell animal, sense córrer massa, va passar el carrer de la Marededéu, va colar pel Placet, va baixar pel Pes i va enfilar Plaça en amunt. Va hi haver crits, desganes, corredisses i de tot fins que algú més torero o més seré, adonant-se de la situació, va dir:

- Xe, però que no veieu que és un burro?

Efectivament, aixina ere. Manuel del Rullo, que ja he nomenat alguna altra volta, tenie molt bon humor. Li va penjar unes banyes a un burro que tenie a l'hostal i el va traure al carrer. La gent, tots afaenats i pensant en altres coses, no van reparar en res més que les banyes i, naturalment es van espantar.

Manuel contave, rient, que un home del carrer que caminave malament pel reuma quan va vore el bou es va agarrar a una de les reixes de l'"Assilo" i es va enfilar d'un bot sense *gaiato* ni ajuda de ningú.

Es que la temor és molt traïdora.

Si es vol, tot s'arregle

Açò va passar a una casa del carrer de la Marededéu l'ama de la qual ere molt amiga de ma mare. Esta dona i el seu home no eren de Morella.

Ariben les festes i se'ls presenten a casa familiars i amics del seu poble amb algun que altre afegit. La casa plena, com solem dir.

Es fa l'hora de l'entrada de la Marededéu i ella va vore que amb el sopar que tenie no n'hi havie per a ningú i que encara que posare matalaps i malfegues fins a la falsa, no sabie on gitar tota aquella gent que, tots amorosos, qui més quí menys, havie portat pollastres, conills o verdures per no fer-se onerosos. Tiran-los al carrer no volie de cap manera.

En lloc d'apurar-se, ni aclamar-se a cap sant, s'ho va agarrar amb paciència

i tranquil·litat i, com feie fresqueta, es va tirar una *toquilla* per damunt. Agarre un tros de rotllo de pasta d'oli i trespon de cara a l'*Alamera*. Allí se va estar, segons contave, el temps que li va parèixer, unes dos hores, i en acabat se'n va entornar cap a casa, on hi havia una quietud i un silenci com si no foren les festes.

- Saps què va ser? -ens deie rient-, que com tots tenien fam, set i son i estaven cansats, van sopar el que van trobar, es van gitar on van poder i tots dormien.

Ella, no va renyir amb ningú.

Els "CAVALLITOS"

Quan s'aproximaven les Festes, els venedors que venien de fora buscaven tindre un lloc cèntric per posar la paradeta o l'atracció de fira. No sé si es comprometien amb l'Ajuntament o només amb l'amo de la casa on li ocupaven la fatxada. El cas és que ja sabíem, a part de les paradetes que traïen els comerciants morellans, que la taronera de Catí es posava al porxe del costat de casa Manero, que ere el porxe del Sr. Pepé el barber. A on ara és Jovenivol-Viñals eren els corral·ls de la família de la Figuera. Allí, a la porta, es posava el xurrero de Borriol que, de bon matí, ja feie els grans rotllos de xurros per a sucra el xocolate. Pels porxes de la part de davant, es posaven els "quincaillers", que sempre eren de la mateixa família. Portaven paelles, cedaços, rates, ceps, etc. A la costa de Borràs dos o tres paradetes d'esquelles. Al cantó de la Font de Colom, on s'acabe la calçada, on abans hi havia unes reixes de pas de l'aigua, es posaven els "sarieros". I dalt, al Pla d'Estudis es posaven els "cavallitos" i les casetes de tir al blanc.

Totes estes parades i coses eren més rudimentàries que actualment i, per això, en cabien tantes. No obstant, tot el món s'espavilava per agarrar bon lloc. Això és la causa d'una anècdota molt cèlebre que em va contar el "sereno" amb tots els afegitons i exageracions que li va parèixer i que, últimament, m'ha corroborat molt amablement un dels protagonistes, Pascual Monfort, confirmant dades que tenia, relatant les coses en orde i sense l'espectacularitat i l'exageració que ens va fer el "sereno" a una amiga meua i a mi, el matí següent de passar el fet.

Els carrers de Sant Francesc, Pla d'Estudi i la Puríssima són els artistes que fan la capelleta on posen la Mare-

dedéu i on antigament se li canviava el vestit, cosa que actualment es fa a la Torreta.

Van treballar tots amb molt d'entusiasme el temps que fore. Ho feien a la casa del portal que fa tants anys que està sense acabar, arrimadeta a la murada.

Com ja he dit, jo ho relato segons la versió del "sereno", que es veu que en algunes coses va exagerar prou la nota. Segons ell, van fer un sopar de veïnat i després van dir:

- Hem de fer festeta.

I, mira per a on, un dels xiquets que hi havia per allí ere Pascual, que juntament amb el fill de l'amo, s'encarregava de vigilar els "cavallitos" o les cadenes, perquè ere una estructura rodant de la vora de la qual penjaven unes cadiretes subjectades amb cadenes. Com ja he dit, els posaven un temps abans per tenir bon lloc. L'amo estave casat amb una morellana i els va deixar les claus al seu fill i a Pascual que ja eren xics formals, encara que jovenets. Tenien 12 anys.

Els del carrer els van demanar de fer unes voltes amb les cadenes. Ere l'any 40 i la llum anave baixeta. El fill de l'amo va pujar a la cadireta darrere d'unes xiques amigues d'ells.

Pascual li va dir:

- Quan estarà en marxa jo també pujaré.

No s'ho van creure massa.

Ell va tornar a insistir que pujaria.

Va voltar la clau que ho engegava, i mentre es posava en marxa i anave poc a poc, va pujar a cavall. Al cap d'uns moments per la pròpia marxa del motor o perquè va pujar la llum de colp, el cas és que allò anave cada vegada més de pressa. Segons Pascual ja ere prou la marxa que ells mateixos agarraven.

Contat pel "sereno", la llum va fer un gran apujó. Allò voltava a la desesperada. Els que ho sabien parar anaven a cavall i al mig no hi havia ningú.

Francisquet contave que des de casa Canyot, actual Ram, va sentir unes vevetes. Va vore la llum i els "cavallitos" en marxa i va pujar a vore què passava.

Els "cavallitos" no tenien tarima. El paviment ere el del carrer i per a entrar dins, a la maquinària, s'havia de passar per davall de les cadiretes que anaven rodant. La qüestió ere explicar-li a un o altre que entrare al mig per davall a parar-ho.

Els dos xics li ho explicaven al "sereno":

- Entre per.....

No hi havia temps de res més.

- Passe per davall....

I a esperar l'altra volta.

- Volte la.....

Mare! el temps que va estar explicant-li que havia d'entrar ajupit per baix i tancar la clau de la llum. Al remat el "sereno" ho va entendre i ho va parar.

Però la segona part és que tots els que anaven damunt van baixar amb una maregina que no s'aclarien i fins i tot va hi haver dos dones que van necessitar assistència del metge de tan marejades que estaven.

El metge com no sabia res die:

- No comprenc com és possible que tot un barri estigue marejat al mateix temps.

La bondat de Carmen

Us relataré el cas tal com el contave ella a uns nebots meus i a mi.

"Estava al balcó, esperant que passare la Marededéu el dia de l'entrada i, de baix del carrer, dos hòmens, prou jovenassos encara, me van demanar permís per a pujar al segon pis que estave el balcó vuit i des d'allí farien una pel·lícula.

- Ai, pos pugem, pugem; que mal no en faran cap.

Van posar allí els seus aparells, va passar la processó de la Marededéu cap a l'església i un d'ells va traure el cap on nosatros estàvem al balcó i va dir:

- Gràcies, senyora, *mos* ha fet un gran favor.

- Veus, li vaig dir a la que estave al meu costat, què bona gent i què agraits!

Com ja ere tard i havíem de sopar, vaig pujar a tancar el balcó del segon pis i... Maria Santíssima!!!... al llit, dormint i roncant, estave gitat el company del que havia marxat i es va tirar damunt del vestit i la mantellina de blonda de la meua nora que estaven allí estesos per a mudar-se.

Ah, però allí espatarrat amb sabates i tot, l'home.

El vaig despertar i el vaig fer marxar de pressa, perquè és capaç que si vénen el meu home i els xics i se'l troben li posen un jòpetí de fusta que el deixen ablaït.

-Jo pensava: Pobre home! Quanta son tindrie! No vos pareix?"

Tot això ho contave amb una veu dolceta com si encara li donare llàstima. És que, em pareix, que aquella dona no sabia enfadar-se o ja n'havia perdut el costum.

ESPORTS

Nou a tres mil

Vuit membres de la Societat Esportiva ESPEMO, secció muntanyisme, van realitzar, el passat setembre, una sortida que els va portar per una de les zones més atractives del Pirineu aragonès i francès. L'excursió va començar el dia 23 a la localitat de Bujaruelo (Osca) a 1100 m. d'altura i va transcórrer de refugi en refugi, salvant colls i muntanyes que permetien disfrutar d'infinitat de paisatges coberts per les primeres neus de la tardor.

El dia 24 l'excursió va eixir del refugi Francés de Sarradets, a 2587 m., des de la porta del qual es pot contemplar a la vegada la simbòlica Bretxa de Roland (2804 m.) -que fa de frontera amb Espanya- i bona part de l'espectacular Circ de Gavarnie. Aquell mateix dia es va afegir al grup morellà un jove alemany, Ekard, que compartia la curiositat per la ruta que aquell dia els va portar a creuar la Bretxa i arribar a la gruta gelada de Casteret.

Ja de vesprada, l'itinerari va continuar fins arribar a un dels refugis més coneguts pels muntanyencs, el de Delgado Úbeda o Göriz, a 2200 m. i situat al peu del Mont Perdut (3355 m.). El dia 25 l'excursió va girar pels voltants d'aquest conegut cim i es va convertir en un dia especial ja que l'altímetre va arribar a marcar 3000 m. d'altura. El moment va mereixer una celebració i, naturalment, una foto.

El 26, l'excursió finalitzava, es tractava de recórrer el Canyó d'Ordesa d'est a oest fins arribar a Bujaruelo i recollir el vehicle. Havie arribat el moment de despedir-se del paisatge nevat de Göriz i d'encetar una ruta ben marcada que dominava la vall d'Ordesa a 1000 m. d'altura.

Les cabanes, els cotxes i la gent que disfrutava del trajecte fins a la coneguda Cua de Cavall pareixien punts diminuts al costat dels immensos talles de roca que es veuen formar la vall des d'aquella privilegiada situació. El temps va permetre, a més, desviar per un moment el camí i apropar-se al congost d'Aínselo, tant sorprenent com el d'Ordesa.

Espemo de poble en poble

El mes de novembre va començar per a la secció excursionista d'ESPEMO en plena muntanya. Aprofitant el pont de Tots Sants, 13 persones van aprofitar per practicar el nostre esport preferit, en aquest cas anant de poble en poble.

La ruta va iniciar-se al Portal de Sant Mateu, seguint el GR-7 que marxa pels tancats. La ruta estava perfectament marcada i, a més, podíem guiar-nos per una publicació de la ruta Fredes-Morella-Benassal-Sant Joan de Penyagolosa. El dinar, al Campello, va suposar un magnífic descans en companyia dels gossos i gats de la casa que no van voler perdre's la novetat i el banquet!

Aquella vesprada arribàrem a Ares del Mestre on vam poder-nos allotjar al col·legi; d'aquesta manera ens evitàvem haver de dur les tendes de campanya. Vam ocupar la vesprada instal·lant-nos i jugant al Pictionary fins a l'hora de sopar.

El matí següent empeníem un recorregut que ens havie de portar fins a Culla. No vam perdre de vista la localitat d'Ares, sempre protegida pel Coll d'Ares i el Coll de la Vila. Novament es tractava d'un dia assolit i clar que feie més agradable la marxa. L'hora de dinar va

arribar a Benassal. Una volta per la localitat i, de seguida, ens vam desplaçar cap a la Font en Segures on ens vam instal·lar.

El paisatge fins a Culla era molt entretingut ja que no faltaven masos, ermites, prats, vaques i camins d'espesses carrasses. I, en arribar, un magnífic pendent ens esperava fins a les primeres cases del poble. Va ser l'esprint final d'una dura jornada. Culla també ens va oferir un local, a més de sorprendre'ns amb la quantitat de servicis que té un poble tan menut. Una vegada més ens trobàvem com a casa!

El dia 1 de novembre havíem d'arribar a Sant Joan de Penyagolosa i, com sempre, vam buscar un poble per dinar. Vistabella, els seus carrers semblaven un autèntic mercat del rovelló. Arribàrem a Ferrita contents d'haver aconseguit allò que dies abans era només un projecte.

Com a la darrera sortida quedava pendent el cim, en aquest cas del Penyagolosa (1813 m.) ja que fins al peu encara calie caminar unes hores.

En aquest tipus de sortides sempre s'apren. Sobretot que els paisatges que ens envolten poden sorprendre'ns tant com els més llunyans. Malgrat això, mai no deixen de resultar-nos familiars, sempre ens trobem com a casa.

*Us desitgem el millor
Estem al vostre servei!*

CAFETERIA - RESTAURANT

Rourera

Tel. 964 / 16 03 08
MORELLA

Especialitat en cuina morellana

Salude tota la Comarca dels Ports i us ofereix:

- **Marisqueria:** Peixos i mariscs de Sant Carles de la Ràpita
- **Fregiduria:** Peixos del Mediterrani de totes classes
- **Sidreria:** Sidra Pomar de barril
- **Mesón:** Tota classe d'especialitats d'embotits i pernils de Guijuelo, Aragó i Morella

Director-Executiu-Propietari: **Pere Adell**

El millor de ROURERA: La seua clientela

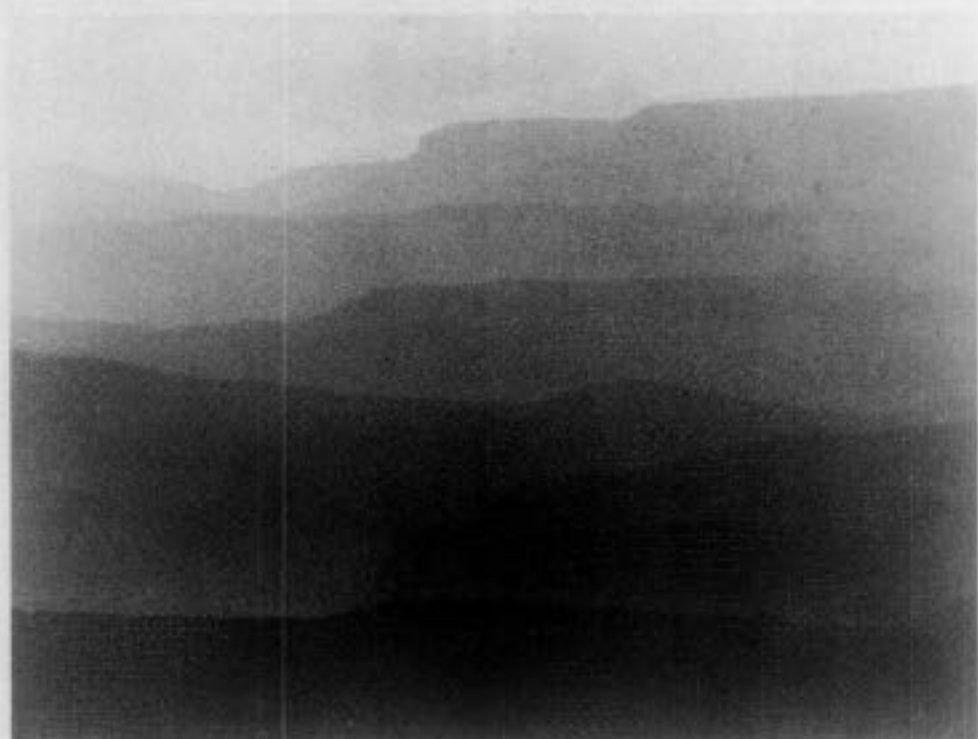

Grup d'Estudis dels Ports

LA COMARCA
DELS PORTS

CAVALL
BERNAT
/27

PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT